

Op de letter

Vanuit rijke
prentenboeken
inzoomen op
klanken en letters

UCLL
HOGESCHOOL

INHOUD

Woord vooraf	5
Deel 1: Een nieuwe klanktekenkoppeling aanbren- gen: een stapsgewijze aanpak	6
Taalkrchtig onderwijs: interactief voorlezen	6
Inzoomen op fonemisch bewustzijn en klanktekenkoppeling	7
Inoefenen en verbreden	11
Deel 2: Vijf scenario's voor in de klas	12
Scenario 1: aanbren- gen van 'v' (vanuit <i>De fantastische vliegwedstrijd</i>)	13
Scenario 2: aanbren- gen van 'o' (vanuit <i>Propje</i>)	21
Scenario 3: aanbren- gen van 'r' (vanuit <i>Rinus</i>)	29
Scenario 4: aanbren- gen van 'w' (vanuit <i>Woeste Willem</i>)	37
Scenario 5: aanbren- gen van 'oo' (vanuit <i>Ooz</i>)	45
Deel 3: Integratie in het leesbeleid	53
Technische aspecten: een doorgaande lijn van kleuter- naar lager onderwijs	53
Technisch lezen als een onderdeel van krachtig leesonderwijs	55
Samen aan de slag met Lesson Study	56
Literatuur	57

WOORD VOORAF

Onderwijs is altijd in beweging en leerkrachten dus ook. De nieuwe minimumdoelen Nederlands voor het kleuteronderwijs roepen bij leerkrachten vragen op naar een doordachte aanpak van de doelen rond fonemisch bewustzijn en klanktekenkoppeling.

Deze brochure is het resultaat van een praktijkgericht wetenschappelijk onderzoek naar gerichte aandacht voor klanken en letters vanuit interactieve voorleesactiviteiten in de overgang van kleuter naar lager. De methodiek van Lesson Study was daarbij een belangrijke leidraad. Samen met gedreven leerkrachten van acht basisscholen in Vlaams-Brabant en Limburg ontwikkelden we enkele evidence-informed scenario's rond fonemisch bewustzijn en het aanbrengen van een concrete klanktekenkoppeling in de derde kleuterklas. Die samen ontworpen scenario's werden uitgetest en geobserveerd in de klas, bijgestuurd en verder verfijnd.

Onderweg leerden we dat de insteek via een rijk prentenboek waardevol is, maar dat we dat prentenboek ook moeten durven loslaten, om het nadien weer op te pakken. Bovendien merkten we dat ingesleten gewoontes niet zo gemakkelijk te veranderen zijn, ook al lijkt het stappenplan voor letterkennis en fonemisch bewustzijn eenvoudig. We probeerden, mislukten soms en stuurden bij. Uit onze pogingen en reflecties daarop hebben we samen veel kunnen leren.

In de eerste plaats danken we de leerkrachten van onze leergemeenschappen voor hun engagement, openheid en onderzoekende houding: Debbie Aerden, Melissa Garciapaz, Wendy Meyers, Serge Salemans (GBAS), Liselotte

Ampe, Sam Everaerts, Kaat Meeuwissen, Lydie Nijssens (KT Campus Godsheide), Sarah Beckers, Lesley Maris, Lieve Van Genechten (VBS Den Hulst), Patricia Heremans, Jef Spiessens, Brent Stalmans, Jena Vandenborre (BSGO De Hoogvlieter), Steffi Foriers, Heidi Rock, Kim Vanweddigen (Via Tienen), Debbie Massy, Ann Paulus, Elissa Schils (VBS Vroenhof), Katrien Van den Daele, Katrien Veuchelen (De Waaier), Liesbeth de Potter, Bart Schuurmans (Pastoor De Clerck-school). Dank jullie wel!

Ook de taalexperten aan wie we onze vragen mochten voorleggen, willen we oprecht bedanken voor hun waardevolle input: Veerle Boelen (PBD KOV), Astrid Geudens (Thomas More), Evelien Gheeraert (Odisee Brussel), Marjon Goethals (PBD KOV) en Lieve Van Severen (Odisee Aalst).

Tot slot een woord van dank voor de leden van onze opvolgcommissie: Nele Decoster, Katelijne De Munter, Caroline Moons, William Theys en Lijne Vloeberghs. Hun tussentijdse feedback bracht ons weer een stapje verder.

We delen onze bevindingen graag met jou, lezer. Hopelijk biedt deze brochure ook jou inspiratie en stof voor gesprek met collega's.

Liesbeth Alaerts, Katrien Boonen,
Kristien Coussement en Martien Geerts

Taaldocenten educatieve bachelor
kleuter- en lager onderwijs

Onderzoekers expertisecentrum Art of Teaching
Hogeschool UCLL

Een nieuwe klanktekenkoppeling aanbrengen: een stapsgewijze aanpak

Taalkrachtig onderwijs: interactief voorlezen

Een leerkracht basisonderwijs is doorheen de hele schooldag impliciet en expliciet bezig met taal. Terwijl ze samen de wereld verkennen, reikt de leerkracht kinderen rijke taal aan. Ook stimuleert de leerkracht kinderen om zelf actief met taal aan de slag te gaan, om te luisteren, te spreken, in interactie te gaan, te lezen en te schrijven. Er is aandacht voor het aanbrengen en inoefenen van talige basiskennis (bv. woordenschat, grammatica) en ruimte om te groeien in talige vaardigheden (bv. vlot en vloeiend lezen, tekstbegrip) en belangrijke attitudes (bv. elkaar laten uitspreken).

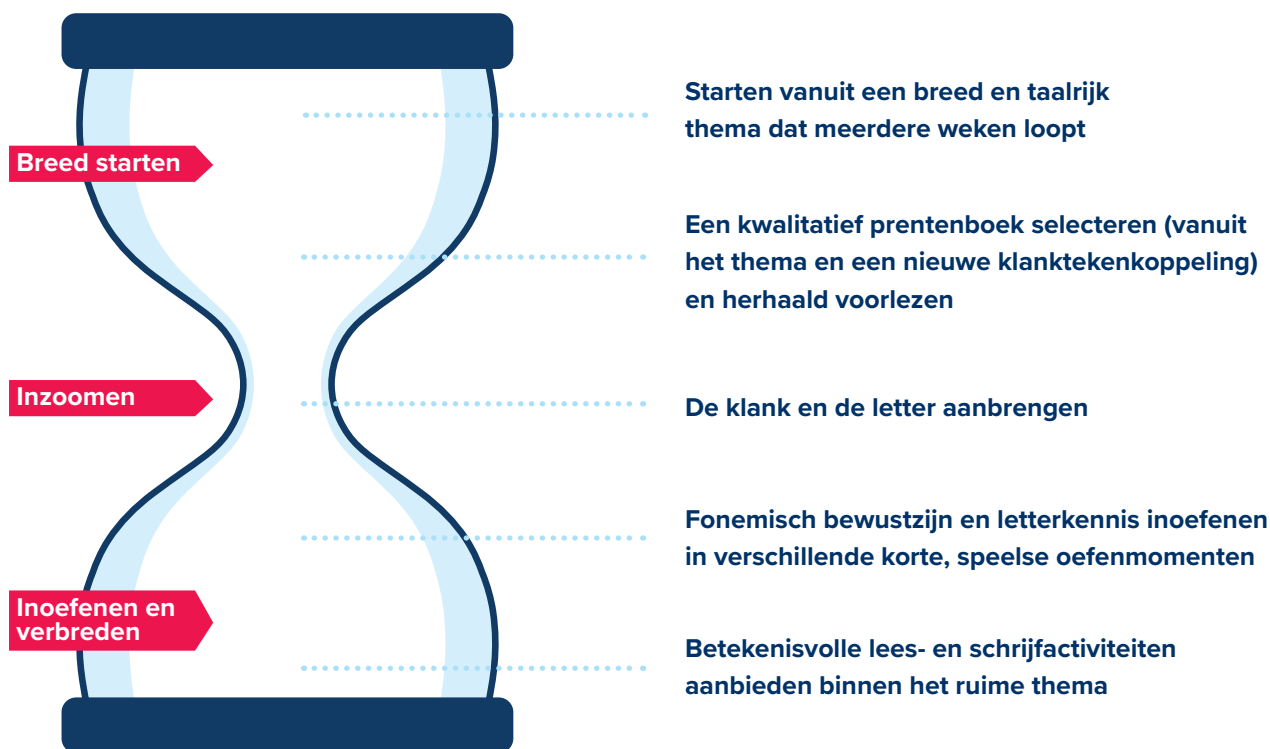
Kortom, taalkrachtig onderwijs stimuleert een positief-talige grondhouding, is contextrijk, functioneel en (inter-)actief. Daarbij zorgt de leerkracht voor ondersteuning, zet hij/zij in op explicitering en biedt kansen tot reflectie (Schiepers et al., 2024 en 2025).

Rekening houdend met de bovenstaande zeven principes voor taalkrachtig onderwijs, kiezen we bij jonge kinderen voor een rijk prentenboek binnen een boeiend thema of anker als betekenisvolle context om het fonemisch bewustzijn te vergroten en een nieuwe klanktekenkoppeling aan te brengen. Leerkrachten zijn immers vertrouwd met interactief voorlezen en de meeste kinderen houden van verhalen. Bovendien wordt met voorlezen aan tal van essentiële doelen gewerkt (o.a. minimumdoelen rond woordenschat, tekstbegrip, tekstsoorten en tekstconventies, literatuur, mondeling taalgebruik).

Via interactief voorlezen leren kinderen nieuwe werelden, perspectieven, woorden en zinsconstructies kennen en doen ze nieuwe kennis op. Een rijk prentenboek, met een rijke woordenschat, een verrassende invalshoek en meerdere lagen, vraagt erom meerdere keren voorgelezen te worden. Zo kunnen kinderen tot diepgaander begrip van het verhaal komen en het talig aanbod beter opnemen. Als het verhaal inhoudelijk is uitgediept, kan de leerkracht vervolgens de aandacht vestigen op een klank en letter die voorkomen in belangrijke woorden in het verhaal. Denk bijvoorbeeld aan de 'w' in de klassieker *Woeste Willem* van Dieter en Ingrid Schubert.

In het model op de volgende pagina wordt dit visueel duidelijk. Er wordt breed gestart vanuit de betekenisvolle context van een rijk prentenboek, om vervolgens expliciet in te zoomen op een nieuwe klanktekenkoppeling. Tot slot wordt de nieuwe klanktekenkoppeling tijdens korte, speelse oefenmomenten verder ingeoeft en worden er andere betekenisvolle lees- en schrijfactiviteiten aangeboden.

Naast essentiële principes voor taalkrachtig onderwijs, zitten in onze aanpak uiteraard ook belangrijke bouwstenen voor effectieve didactiek vervat, met o.a. aandacht voor duidelijke instructie en modeling, visualisering, actieve verwerking en spreiding van oefening in de tijd (Surma et al, 2019).

Inzoomen op fonemisch bewustzijn en klanktekenkoppeling

Uit onderzoek blijkt dat het fonemisch bewustzijn van kinderen een sterke voorspeller is om vlot technisch te leren lezen, naast actieve letterkennis, doe alsof-schrijven en benoemsnelheid. Daarom krijgen fonemisch bewustzijn en klanktekenkoppeling in de minimumdoelen Nederlands voor het kleuteronderwijs expliciet aandacht onder 'Vlot en vloeiend lezen'. In het eerste leerjaar wordt hierop verder gebouwd.

Uit de minimumdoelen:

1.1 Lezen

Vlot en vloeiend lezen

kleuter

- 1.1.1 De kleuters kunnen rijm herkennen, rijmwoorden bedenken en woorden in klankgroepen verdelen (fonologisch bewustzijn).
- 1.1.2 De kleuters kunnen een bepaalde klank in gesproken woorden op verschillende posities herkennen (fonemisch bewustzijn).
- 1.1.3 De kleuters kunnen een variatie aan klanken in mk-, km- en mkm-woorden onderscheiden (fonemisch bewustzijn).
- 1.1.4 De kleuters kunnen minimum 15 letters (korte, lange, tweetekenslinkers en medeklinkers) herkennen door de bijbehorende klank uit te spreken (klanktekenkoppeling).

Fonemisch bewustzijn of klankbewustzijn is het bewustzijn dat gesproken woorden zijn opgebouwd uit afzonderlijke fonemen of klanken. Bijvoorbeeld: het besef dat het woord 'veer' bestaat uit de klanken /v/ /ee/ en /r/. Fonemisch bewustzijn vormt de basis voor klanktekenkoppeling en omvat verschillende vaardigheden: auditief discrimineren, analyseren, synthetiseren en manipuleren. Het gaat om klanken in gesproken woorden kunnen onderscheiden (bv. de klank /v/ in 'veer'), klanken in verschillende posities kunnen herkennen (vooraan, in het midden, achteraan), in korte woorden klanken kunnen analyseren (bv. het woord 'veer' bestaat uit drie klanken, namelijk /v/-/ee/-/r/) en klanken kunnen synthetiseren tot korte woorden (bv. als je de klanken /v/-/ee/-/r/ samenvoegt, krijg je het woord 'veer'). Klanken in woorden kunnen manipuleren (weglaten, toevoegen of vervangen), vormt de meest uitdagende stap (bv. als je in 'veer' de klank /v/ vervangt door de klank /b/, krijg je het woord 'beer').

Om ervoor te zorgen dat alle kinderen fonemisch bewustzijn ontwikkelen en actieve letterkennis opbouwen, is het belangrijk dat leerkrachten verschillende klanken en de bijbehorende letters of lettercombinaties (bv. 'oe') grondig en stapsgewijs aanbrenge(n). Onze klasobservaties bevestigen dat een stapsgewijze aanpak absoluut niet saai hoeft te zijn. Een heldere opbouw combineren met een speelse insteek helpt om alle kinderen betrokken te houden.

Wij kozen voor een aanpak in vier fasen, gebaseerd op Boordevol Taal (2024) en ELODIE (s.d.), het online professionaliseringstraject van Thomas More:

Fase 1:

De leerkracht start met het **alzijdig verkennen** van een nieuwe klank en letter. Dat betekent de nieuwe klank en letter met alle zintuigen onderzoeken: auditief, spraakmotorisch, visueel en handelend. De leerkracht doet expressief voor en waakt erover dat alle kinderen actief meedoen: ze luisteren naar de nieuwe klank, spreken de nieuwe klank zelf uit, kijken en voelen hoe de klank wordt uitgesproken. Ook bekijken en verwoorden de kinderen hoe de nieuwe letter eruitziet en ze proberen zelf de letter te vormen, op verschillende manieren. De doelklank en -letter worden aan elkaar gekoppeld, met de leesletter als belangrijkste visuele representatievorm.

Fase 2:

In deze fase focust de leerkracht op het **uitluisteren** van de nieuwe klank (auditieve discriminatie), terwijl de bijbehorende letter ook zichtbaar blijft. Met een afgesproken gebaar reageren de kinderen als ze de doelklank herkennen. Daarbij proberen de kinderen eerst de doelklank te herkennen tussen andere losse klanken. Dat is makkelijker dan de doelklank herkennen in woorden. Door coarticulatie zijn afzonderlijke klanken in woorden soms moeilijker te onderscheiden. Denk bijvoorbeeld aan de klank /b/ in het woord 'bal'. Het is niet zo makkelijk om deze klank auditief te herkennen in dit woord.

Om te oefenen met woorden selecteert de leerkracht korte klankzuivere woorden: woorden met KM (bv. 'ik'), MK (bv. 'nee'), MKM (bv. 'reus'). In die aangeboden woorden proberen de kinderen de doelklank te herkennen en de positie ervan te bepalen: is dit een woord met de doelklank? Bevindt de doelklank zich vooraan, achteraan, of in het midden van het uitgesproken woord? De stemloze plofklanken /p/, /t/, /k/ zijn achteraan in een woord vlotter te herkennen dan vooraan. Vergelijk bijvoorbeeld 'tak' met 'kat'. In 'tak' is de klank /k/ makkelijker te herkennen, terwijl de klank /t/ dan weer eenvoudiger te discrimineren is in 'kat'.

Concrete voorwerpen of afbeeldingen van de aangeboden klankzuivere woorden houden de aandacht vast en bieden visuele ondersteuning, naast het woordbeeld. Tijdens onze observaties waren de kleuters heel nieuwsgierig naar de voorwerpen die de leerkracht in een zak verzameld had. Ook waren de kinderen actief betrokken bij het sorteren in twee groepen: woorden mét de doelklank en woorden zonder de doelklank.

Fase 3:

Na het uitluisteren van de doelklank in aangeboden woorden, gaan de kinderen **zelf op zoek naar nieuwe woorden** met de doelklank en de bijbehorende letter. Die zoektocht kan ondersteund worden met voorwerpen (uit de klas, van thuis) en afbeeldingen. Ook in het voorgelezen prentenboek kunnen kinderen op zoek gaan naar woorden met de doelklank. De verzamelde woorden worden samen onderzocht en opgetekend: bevat dit woord inderdaad de doelklank en -letter? Zo ja, hoor je de klank vooraan, in het midden of achteraan? Zie je de letter ook? In deze fase komen er onvermijdelijk ook langere en moeilijkere woorden aan bod, die interessante vragen kunnen oproepen. De leerkracht en de kinderen bewaren belangrijke woorden met de doelklank, via voorwerpen of afbeeldingen en in schriftbeeld. Dat kan klassikaal (bv. in een letterhuis, op een lettertafel, op een poster) en individueel (bv. in een klank- en letterschriftje).

Fase 4:

Tijdens het **dooroefenen** van fonemisch bewustzijn verruimt de focus van de specifieke doelklank naar andere klanken en naar hoe woorden uit verschillende klanken zijn opgebouwd. In deze fase wordt opnieuw geoefend met korte klankzuivere woorden. De leerkracht kan hiervoor teruggrijpen naar geschikte woorden uit fase 2 en 3. Auditieve synthese (bv. 'Welk woord krijg je als je de klanken /b/-/oo/-/m/ na elkaar zegt?') en auditieve analyse (bv. 'Hoeveel klanken hoor je in het woord 'boom'? of 'Welke klank hoor je in 'boom' in het midden?') komen in deze fase aan bod.

De moeilijkste stap van fonemisch bewustzijn is auditieve manipulatie: in woorden een klank weglaten (bv. de klank /v/ weglaten in 'vin'), een klank toevoegen (bv. de klank /k/ toevoegen voor 'in') of een klank vervangen (bv. de klank /i/ in 'kin' vervangen door de klank /a/). Auditieve manipulatie staat niet in de minimumdoelen voor het kleuteronderwijs. Omdat de vaardigheid wel deel uitmaakt van het ruimere fonemisch bewustzijn, willen we auditieve manipulatie waar mogelijk stimuleren bij oudere kleuters. In deze stap is visuele ondersteuning met letters noodzakelijk, naast een duidelijke instructie en modeling. De leerkracht gebruikt dus niet enkel afbeeldingen van klankzuivere woorden, maar verwoordt en visualiseert ook het manipuleren, bv. door met letterblokjes te werken: een letter wegnemen, een letter toevoegen, een letter vervangen. Daarbij is het van belang dat lange klanken en tweetekensklanken (bv. /aa/, /ie/, /eu/) op één blokje staan. Zo is duidelijk dat die lettercombinaties één klank weergeven.

Het stapsgewijs aanbrengen van een nieuwe klanktekenkoppeling gebeurt verspreid over meerdere dagen en in korte tijdsblokken, om de kinderen betrokken te houden en de nodige herhaling in te bouwen. De leerkracht kan de activiteit klassikaal aanzetten en daarna stappen verder inoefenen in kleine groepjes, of zelfs individueel, met de kinderen die dat nodig hebben.

De kwaliteit van een activiteitenreeks rond het aanbrengen van een nieuwe klanktekenkoppeling hangt samen met het consequent doorlopen van de verschillende stappen. Ter ondersteuning van leerkrachten zetten we de verschillende fasen in een overzichtelijk stappenplan. Dat stappenplan stond centraal tijdens onze bijeenkomsten met leerkrachten. We merkten dat het deelnemers houvast bood en hen deed reflecteren over hun huidige aanpak. Leerkrachten van de derde kleuterklas beseften dat ze geneigd waren om de tweede fase van het stappenplan over te slaan. Ze lieten kinderen na het alzijdig verkennen onmiddellijk zelf voorwerpen zoeken met de doelklank, dus zonder de doelklank eerst te laten uitluisteren in aangeboden korte klankzuivere woorden (bv. de klank /r/ in 'rok' of 'uur'). Soms lieten ze kinderen zelfs van thuis voorwerpen meebrengen met een bepaalde klank vooraleer die klank werd aangebracht. Voor kinderen die nog moeite hebben met fonemisch bewustzijn of die bepaalde klanken in het Nederlands moeilijker herkennen, is dat te snel. Net deze kinderen hebben baat bij een gestructureerde aanpak. Leerkrachten van het eerste leerjaar werden zich dan weer bewust van het belang van de eerste fase, het alzijdig verkennen van de nieuwe klank en letter. Ze beseften dat ze hier vaak te snel overheen gingen.

Het stappenplan letterkennis en fonemisch bewustzijn op de volgende pagina vormt de rode draad van onze samen ontwikkelde scenario's voor de derde kleuterklas.

STAPPENPLAN

Letterkennis en fonemisch bewustzijn

1

De klank en letter alzijdig verkennen

luisteren
naar de klank

onderzoeken
van de klank
(uitspreken)

kijken
naar de
(letter)vorm

vormen
van de letter

2

De klank uitluisteren

- De doelklank herkennen tussen andere klanken
- De doelklank herkennen in korte, klankzuivere woorden (*bewust gekozen door de leerkracht*)

3

De klank en letter zelf zoeken in nieuwe woorden

- De kinderen gaan op zoek naar de doelklank in tijdschriften, boeken ... Ze brengen voorwerpen mee van thuis.

TIP:

Besteed in deze fase aandacht aan het auditieve én visuele aspect: 'Is het een woord met de doelklank? Waar **hoor** je de doelklank? Waar **zie** je de letter?'

4

Door oefenen van fonemisch bewustzijn

- Auditieve synthese en analyse
- Auditief manipuleren: klanken weglaten, toevoegen of veranderen.

Naar Boordevol taal (2024) en Elodie (s.d.)

Inoefenen en verbreden

In vervolgactiviteiten kunnen kinderen ook zelfstandig aan de slag met de doelklank en de doelletter. Tijdens deze activiteiten waakt de leerkracht erover dat de kinderen zich bewust blijven van de klank of de klank-tekenkoppeling waarmee ze bezig zijn. Bijvoorbeeld: als kinderen in oude kranten op zoek gaan naar de doelletter, checkt de leerkracht of de kinderen nog weten welke klank bij die letter hoort. Zo wordt de actieve letterkennis gestimuleerd.

In andere vervolgactiviteiten wordt de focus opnieuw verruimd naar het rijke thema of anker. De leerkracht benut binnen deze betekenisvolle context kansen om functioneel 'lezen' en 'schrijven' te integreren.

In de leeshoek kunnen kinderen niet alleen het voorgelezen prentenboek opnieuw inkijken, maar ook andere verhalende en informatieve prentenboeken over het thema. Ze kunnen in boeken op zoek gaan naar extra informatie over het thema via afbeeldingen of de leerkracht kan interessante stukjes voorlezen.

In de schrijfhoek kunnen kinderen functionele teksten 'schrijven' (via invented spelling, stempelen, tekenen, overschrijven) die passen bij het thema. Ze kunnen een nieuwe kaft ontwerpen voor het voorgelezen prentenboek, samen een klasboek maken over het thema, naambordjes maken, een kaartje maken voor ouders of een gast in de klas, een verslag maken van een uitstap of experiment, posters of flyers maken, een inschrijvingsformulier, een schatkaart ... In deze hoek kunnen de kinderen ook hun klank- en letterboekje aanvullen.

Op die manier wordt gewerkt aan minimumdoelen 'schrijven om te leren' en 'schrijven om te delen'. Daarnaast kan de leerkracht aandacht besteden aan minimumdoelen handschrift (o.a. pengreep, schrijfhouding en schrijfrichting).

Tijdens activiteiten rond fonemisch bewustzijn en klanktekenkoppeling werkt de leerkracht tegelijk ook aan minimumdoelen over het taalsysteem:

1.4 Taalsysteem en taalgebruik

Taalsysteem (klanken, spelling, grammatica)

Kleuter

1.4.4 De kleuters kennen woord, woorddeel, klank groep, rijm, klank, letter.

1.4.5 De kleuters kunnen basiselementen van het taalsysteem toepassen in taal(spel): klanken, klankgroepen, rijm, letter- en cijfersymbolen, klanktekenkoppeling, woorden.

Vijf scenario's voor in de klas

Om het stappenplan letterkennis en fonemisch bewustzijn concrete invulling te geven, ontwikkelden we samen met leerkrachten scenario's rond een vijftal nieuwe klanktekenkoppelingen. Die scenario's bieden we leerkrachten aan ter inspiratie. Het zijn geen scenario's om slaafs te volgen. In de realiteit verlopen activiteiten immers altijd een beetje anders dan voorzien. Ook de precieze spreiding van de fasen in de tijd zal van klas tot klas verschillen. Leerkrachten voelen zelf het beste aan wanneer het tijd is voor iets anders, wat herhaald moet worden en met wie. Leerkrachten kunnen de scenario's dus naar hun hand zetten en versterken met eigen inbreng, terwijl ze tegelijk de volgorde van de stappen respecteren. Hopelijk stimuleren deze uitgewerkte scenario's kleuterleerkrachten ook om vanuit het stappenplan letterkennis en fonemisch bewustzijn zelf scenario's te ontwikkelen om andere klanktekenkoppelingen aan te brengen. Naast medeklinkers (bv. 'm') en korte klinkers (bv. 'e'), horen daarbij ook lange klinkers (bv. 'aa') en tweetekenslinkers (bv. 'ie' en 'eu').

De scenario's zijn ontwikkeld met kinderen van de derde kleuterklas voor ogen en ze zijn uitgetest in de derde kleuterklas, in de periode februari-april. Toch kunnen ook leerkrachten van het eerste leerjaar en de tweede kleuterklas zich laten inspireren door deze aanpak.

Leerkrachten van het eerste leerjaar werken meestal met een methode voor aanvankelijk lezen. Bij het project betrokken leerkrachten van het eerste leerjaar gaven aan dat ze in het begin van het eerste leerjaar soms te weinig aandacht besteden aan het alzijdig verkennen van een nieuwe klank en letter (fase 1 van het stappenplan). Zeker met kinderen die in het eerste leerjaar nog moeite hebben met fonemisch bewustzijn en klanktekenkoppeling loont het de moeite om een nieuwe klank en letter grondig te verkennen. Ook de insteek vanuit een rijk prentenboek blijft verrijkend voor deze doelgroep.

Leerkrachten van de tweede kleuterklas kunnen aan de slag met de eerste drie fasen van het stappenplan: het alzijdig verkennen, de klank uitluisteren en de klank en letter zoeken in nieuwe woorden. Wat de keuze voor klanktekenkoppelingen betreft, ligt het voor de hand om bij deze doelgroep te starten met medeklinkers die je auditief gemakkelijk kan herkennen. Hierover lees je meer in Deel 3: Integratie in het leesbeleid.

SCENARIO 1

Aanbrengen van 'v'

Doelgroep	Derde kleuterklas
Betekenisvolle context	In het thema ' vliegen ' dat meerdere weken loopt, maken de kinderen kennis met verschillende vogelsoorten en andere vliegende dieren, bouwen ze een vlieg'machine' enz. Samen met de kinderen geeft de leerkracht het thema een rijke invulling.
Mogelijk prentenboek	Veldkamp, T. & Van Doninck, S. (2020). <i>De fantastische vliegwedstrijd. Querido.</i> In dit bekroonde prentenboek nemen tien vogelteams met verschillende vlieg'machines' deel aan een spannende vlieg-wedstrijd. Tijdens de wedstrijd lopen er heel wat zaken mis. Welk team zal winnen? Naast de rijke tekst zorgen ook de illustraties, die vol details zitten, ervoor dat er veel te zien valt op elke pagina.
Aanpak fonemisch bewustzijn & klanktekenkoppeling	Fase 1: alzijdig verkennen Fase 2: de klank uitluisteren Stap 1 – klank herkennen tussen andere klanken Stap 2 – klank herkennen in woorden Fase 3: de klank en letter zelf zoeken in nieuwe woorden Fase 4: dooroefenen van fonemisch bewustzijn Deze fases worden herhaald en verspreid over verschillende dagen.
Doelen	• De kleuters kunnen de klank /v/ in gesproken woorden op verschillende posities herkennen (fonemisch bewustzijn). (MD 1.1.2.) • De kleuters kunnen een variatie aan klanken in mk-, km- en mkm-woorden onderscheiden (fonemisch bewustzijn). (MD 1.1.3.) • De kleuters kunnen de letter <v> koppelen aan de klank /v/ (klanktekenkoppeling). (MD 1.1.4.) • De kleuters kennen woord, woorddeel, klankgroep, rijm, klank, letter. (MD 1.4.4.) • De kleuters kunnen basiselementen van het taalsysteem toepassen in taal(spell): klanken, klankgroepen, rijm, letter- en cijfersymbolen, klanktekenkoppeling, woorden. (MD 1.4.5.)

Beginsituatie

De kinderen maakten al kennis met verschillende letters en klanken.

Het prentenboek *De fantastische vliegwedstrijd* werd hiervoor al enkele keren interactief voorgelezen. Verhaalbegrip stond bij die voorleesmomenten centraal als doel.

- Tijdens het eerste voorleesmoment ligt de focus op de rode draad van het verhaal, op het wedstrijdement. Vanuit de eerste overzichtsprent met alle vogels aan de start en in de tribune kan een rijk gesprek ontstaan met een rijk taalaanbod. ('Wat zie je?', 'Wat gebeurt er?', 'Heb je dit gezien?', 'Wat denk je dat er gaat gebeuren?') Zo worden de kinderen geprikkeld om het verhaal te beluisteren.
- Tijdens een tweede voorleesmoment wordt er interactief voorgelezen en doorgevraagd over verschillende details. Zo krijgt de sabotage van de wedstrijd door Team Kip de nodige aandacht en is er ruimte voor diepgaand begrip van het verhaal.
- Tijdens een volgend voorleesmoment vestig je de aandacht op de v-klank: Als de vogels gaan vliegen, boots je het gebaar en geluid van een vliegmachine -'vvvvv' - na. (Zo wordt de losse v-klank geïntegreerd in het verhaal.) De kinderen mogen het vlieggebaar mee uitbeelden en meezeggen.

Materialen

- Dematons, C. (2020). *Alfabet*. Uitgeverij Hoogland & Van Klaveren.
- Schamp, T. (2024). *Het allermooiste, buitengewone en complete boek van alle letters*. Lannoo.
- Veldkamp T. & Van Doninck, S. (2020). *De fantastische vliegwedstrijd*. Querido.
- Afbeeldingen van korte klankzuivere v-woorden, bv. vee, vuur, vis ... (haal inspiratie uit 1e leerjaar)
- Kaartje met de letter <v>
- Spiegeltjes voor elk kind
- Eventueel: fluistertelefoon voor elk kind

Andere mogelijkheden

Een mogelijke andere klanktekenkoppeling om vanuit dit prentenboek aan te brengen is de <t>: 'team', 'toekan', 'toestel', 'tank', 'specht', 'lucht', 'eerst', 'laatst' ... zijn woorden die van betekenis zijn in dit prentenboek.

Andere prentenboeken om rond 'v' te werken:

- Boonen, S. (2017). *Verliefd*. Pelckmans.
- Bos, M. (2022). *Help! Een verrassing*. Lemniscaat.
- Remmerts de Vries, D. (2023). *Vos en vis*. Gottmer.

Andere prentenboeken binnen de insteek vliegen/vogels:

- Hoare, B. (2025). *Het dikke boek van alle bijzondere vogels*. Lannoo.
- Minne, B. (2023). *Kleine kraai*. De eenhoorn.

Differentiatie

- Herneem fases van het stappenplan (fase 1, 2, 3) met kinderen die hier nog moeite mee hebben. Doe dat in een klein groepje of individueel.
- Voor kinderen met een andere thuistaal is het belangrijk om extra in te zetten op fase 1, dit kan in de vorm van preteaching. Kijk zeker ook eens op de website van 'Moedertaal in NT2' om beter te kunnen inschatten welke Nederlandse klanken uitdagend kunnen zijn.

Fase 1: alzijdig verkennen van /v/

⌚ 10 à 15 min

De klank AUDITIEF en SPRAAKMOTORISCH verkennen

Toon het prentenboek *De fantastische vliegwedstrijd* opnieuw en vraag: 'Wie weet nog welk geluid de vlieg-machines in dit prentenboek maken?' 'Dat geluid is ook een klank: /v/. Je toont de letter en modelleert de klank.

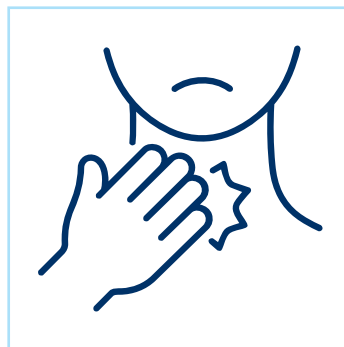
De kinderen gaan de **doelklank beluisteren** en **zelf nauwkeurig uitspreken**. Focus daarbij op verschillende manieren om de klank uit te spreken. De klank /v/ kan lang of kort worden aangehouden, maar kan moeilijk luid worden uitgesproken.

- 'Hoe lang kunnen we de klank /v/ zeggen?'
- 'Zullen we even een wedstrijdje doen? Wie kan het langst de klank /v/ aanhouden?'
- 'Ken je de klank /p/ (bv.) nog? Kun je die ook zo lang blijven zeggen als de klank /v/?'
- 'Wie kan de klank /v/ eens heel zachtjes uitspreken?'
- 'Wie kan hem eens heel luid proberen zeggen? Lukt dat?'
- De kinderen kunnen de klank ook zeggen met een fluistertelefoon.

De kinderen mogen naar elkaars mond kijken of kijken in een spiegelje naar hun eigen mond. Je bespreekt met hen het volgende:

- 'Kijk eens naar mijn mond/jouw mond (in de spiegel)/de mond van je buur die de /v/ uitspreekt: wat zie je? Waar voelen we onze tanden?' (De bovenste tanden komen op de onderste lip te staan.)
- 'Voel eens aan je keel: trilt die? En trilt je keel ook bij de /f/ (bv.)?'
- 'Houd je hand eens voor je gezicht: komt er lucht uit onze mond? Uit onze neus?'

Ter ondersteuning kan je voor jezelf en de kinderen een visualisatie gebruiken van de verschillende 'stapjes' die je zet bij het onderzoeken van een klank.

TIP:

Neem een kijkje op de website van **Kaatje Klank** of **Sokpop en de klanken** waar het alzijdig verkennen duidelijk geïllustreerd wordt.

De letter VISUEEL en HANDELEND verkennen

Vertel de kinderen dat bij de klank /v/ ook een letter hoort. Toon het kaartje met de letter <v> en bespreek met de kinderen de vorm van de letter:

- 'Hoe ziet die letter <v> eruit?'
Je biedt talige ondersteuning door de v-vorm ook zelf te benoemen (bv. 'twee schuine streepjes die onderaan samenkomen')
 - 'Waar lijkt de letter <v> op? En voor jou?'
 - 'Kan je de letter <v> zelf uitbeelden of schrijven? Probeer eens.' (bv. met je handen een v-vorm maken, de letter <v> met je vinger in de lucht 'schrijven', op een wisbordje schrijven, op je been schrijven ...)
- Modelleer hoe je de <v> kunt vormen.

Je neemt de kaft van het prentenboek er opnieuw even bij. Lees de titel van het verhaal opnieuw voor. Wie herkent de letter <v> in de titel?

Fase 2: de klank /v/ uitluisteren

⌚ 10 min

Stap 1 - de doelklank herkennen tussen andere klanken

De kinderen **beluisteren** een **reeks klanken**. Horen ze de klank /v/, dan maken ze een vlieggebaar of een ander afgesproken gebaar voor de /v/ (bv. v-vorm met 2 handen). Ze spreken de doelklank daarbij ook nog eens uit.

De letter <v> is doorheen deze hele fase zichtbaar voor alle kinderen. Je kan bij de start aan de kinderen vragen om de letter <v> te zoeken tussen verschillende letters.

Je begint het uitluisteren met een gemakkelijke reeks (bv. /o/, /m/, /ie/ en /p/ in combinatie met /v/) en bouwt de moeilijkheid op (met daarin ook de klanken /f/ en /w/).

TIP:

Laat niet altijd de volledige groep tegelijk deelnemen. Varieer in groepsgrootte om alle kinderen actief en betrokken te houden. Geef bijvoorbeeld enkel een beurt aan de kinderen met **v**eters in de schoenen of kinderen die een **v**ogel of **v**is als huisdier hebben of de kinderen die graag **v**oetballen ...

Stap 2 - de doelklank herkennen in korte, klankzuivere woorden

De kinderen gaan nu aan de slag met **het auditief herkennen van de doelklank** in **woorden** die door de leerkracht geselecteerd zijn.

Je biedt korte klankzuivere woorden met en zonder de klank /v/ aan: je haalt voorwerpen uit een zak of koffer (bv. vis, bal, ei, veer, mes ...). Samen worden de verschillende voorwerpen bekeken en verklankt: 'Hoor je de klank /v/ in dit woord?' De kinderen luisteren goed en zeggen het woord mee. De v-voorwerpen worden bij elkaar gelegd.

Ter ondersteuning kun je de afbeeldingen van deze woorden tonen. Op de achterkant van de kaartjes zet je het woordbeeld (in lees – en kapitaalletter) om samen de doelklank te koppelen aan de doelletter.

Je kunt voor deze fase inspiratie halen uit de doelwoorden van de methode van het eerste leerjaar. Ook korte klankzuivere woorden uit je thema of het prentenboek *De fantastische vliegwedstrijd* kunnen als inspiratiebron dienen.

Om gemakkelijker te observeren welke kinderen de doelklank al auditief herkennen en wie nog extra ondersteuning en oefening nodig heeft, werk je best in kleinere groepen. Zorg ervoor dat je met deze groep in een rustige ruimte kan werken.

Na deze fase krijgen de kinderen een briefje mee naar huis om thuis op zoek te gaan naar voorwerpen waarin ze de klank /v/ horen. Die voorwerpen (of foto's ervan) mogen ze meebrengen naar de klas.

Fase 3: de klank en letter zoeken in nieuwe woorden

⌚ 15 min

Start kort op met het herhalen van de vorige fase: het uitspreken van de doelklank, het herkennen van de doelklank tussen andere klanken en het herkennen van de doelletter.

Bekijk en verklank de van thuis **meegebrachte voorwerpen**. Iedereen luistert mee of het inderdaad een v-woord is. Die voorwerpen krijgen een plaatsje op de lettertafel of in het letterhuis. Noteer de woorden ook in een mindmap rond de letter <v>. Je tekent en schrijft dan alle v-woorden op die de kinderen aanbrengen. Hier ligt opnieuw een kans om aandacht te besteden aan de positie van de 'v' in het woord én aan de letter (bv. 'Oh ja, ik hoor /v/ in vork én ik zie de <v> ook in het woord. De letter staat helemaal vooraan.').

De kinderen zoeken (klassikaal of begeleid in kleine groep) **zelf** nog **andere woorden** met de klank /v/. De afbeeldingen/woorden met /v/ worden op het smartboard getoond of in een mindmap getekend en geschreven. Ga hierbij ook aan de slag met de namen van de kinderen.

Als het voor de kinderen te moeilijk is om zelf v-woorden te vinden, kan je enkele raadseltjes voorleggen. Bijvoorbeeld: 'Het is een woord met /v/ dat je gebruikt om te eten. Het is een dier met de klank /v/ en het knort.'

Voor kinderen die extra uitdaging kunnen gebruiken:

In het prentenboek *De fantastische vliegwedstrijd* komen veel soorten vogels aan bod (uil, valk, kip, papegaai, havik, flamingo, struisvogel). Welke namen van vogels uit het verhaal zijn ook v-woorden? Kinderen gaan individueel of in duo op zoek in het prentenboek en plakken een post-it bij vogelsoorten met een v.

TIP:

Ga ook aan de slag met de dubbele 'v'-bladzijde van het boek *Alfabet* (Dematons, C.): welke woorden vind je hier met de /v/? Kinderen kunnen als verdere verwerking zelf een letterboek maken met alleen maar voorwerpen met de /v/, door te tekenen of afbeeldingen uit te knippen uit bv. tijdschriften of materialen vanuit het 1e leerjaar.

Fase 4: dooroefenen van fonemisch bewustzijn

Auditieve synthese en analyse:

Synthese

Hak enkele gekende korte woorden auditief (bv. v-i-s). Laat de kinderen het woord zeggen en de prent waarop ze het woord herkennen, aanduiden.

Je kan ook kiezen voor een voeldoos waarin je enkele meegebrachte voorwerpen stopt. 'Luister goed. Welk woord zeg ik? v-ee-r' De kinderen maken de synthese en halen het correcte voorwerp (een veer) uit de doos.

Merk je dat dit nog te moeilijk is, dan kan je deze stap eenvoudiger maken door woorden in grotere klankgroepen te splitsen (bv. v – eer).

Analyse

Ga aan de slag met de korte woorden die de kinderen en jij verzamelden rond de doelklank. Stel vragen zoals:

- 'Welke klank hoor je aan het begin van /veer/?'
- 'Welke klank aan het einde?'
- 'Welke klanken hoor je in het woord /veer/?'
- 'Hoeveel klanken hoor je in het woord /veer/?'

Maak gebruik van het woordbeeld of een hakstrook om kinderen visueel te ondersteunen.

Auditief manipuleren: klanken weglaten, toevoegen of veranderen:

Vertrek ook hier van korte, gekende woorden waarin de doelklank voorkomt.

Bijvoorbeeld:

- vis: we laten /v/ weg. Welk woord blijft er over? (klank weglaten)
- eer: we voegen vooraan /v/ toe. Welk woord krijgen we nu? (klank toevoegen)
- vis: we vervangen /s/ door /n/. Welk woord krijgen we? (klank veranderen)

Ondersteun deze oefening door telkens expliciet te verwoorden welke klank je weglaat, toevoegt of vervangt. Maak de handeling daarnaast ook visueel zichtbaar met afbeeldingen of voorwerpen én losse letters (bv. magneetletters of letterblokje uit de letterdoos van het eerste leerjaar).

Bijvoorbeeld:

Leg een afbeelding van vis op tafel en maak het woord vis met losse letters (v-i-s). Toon daarna de afbeeldingen van veer, vin en uil. Vervang vervolgens de letter <s> door de letter <n> en vraag de kinderen op welke afbeelding ze nu vin herkennen. Verwoord daarbij telkens expliciet wat je doet: 'Ik vervang de /s/ van vis door /n/, nu krijg ik het woord vin.' Zo horen de kinderen niet alleen de verandering, maar zien ze die ook gebeuren.

Je kan dit een aantal keer modelleren, daarna is het aan de kinderen.

Het auditief manipuleren van klanken is een verdiepende stap die vooral geschikt is voor kinderen die alle voorgaande fases vlot beheersen.

Vervolgactiviteiten: hoekenwerk

Leeshoek

- Kinderen 'lezen' het prentenboek opnieuw in de leeshoek, eventueel met attributen of een verteltafel hierbij.
- Kinderen 'lezen' andere vogelboeken, met mooie foto's van vogels. Ze gaan op zoek naar foto's van de vogels uit het prentenboek. De leerkracht leest extra informatie over deze vogels voor. Kinderen en de leerkracht zoeken samen op de wereldbol of wereldkaart waar een vogelsoort voorkomt of waar trekvogels van bij ons gaan overwinteren.

Schrijfhoek (invented spelling gekoppeld aan functioneel schrijven)

- Kinderen maken samen zelf een **vogelboek** met hun lievelingsvogels of met fantasievogels voor in de leeshoek.
- Verdeel je klas in teams (Team Uil, Team Flamingo, Team Havik, Team Struisvogel, Team Vleermuis, ...) Kan elk team iets meer te weten komen over het soort vogel dat ze zijn? Welke eigenschappen hebben ze? Of meer gelinkt aan het prentenboek: met welke vlieg'machine' vlogen ze? Hoe zijn ze gesaboteerd?...
- Kinderen ontwerpen en 'schrijven' zelf **inschrijvingsformulieren** voor een eigen vliegwedstrijd op de speelplaats, bv. met eenvoudige papieren vliegtuigjes. Ze maken zelf een '**verslag**' van de vliegwedstrijd.
- Kinderen vullen hun **letterboek** aan met de 'v'-bladzijde. Ze zoeken in tijdschriften afbeeldingen van voorwerpen waarin ze de klank /v/ horen. Ze knippen die afbeeldingen uit en plakken ze in het letterboek. Ze versieren ook een grote letter <v>.

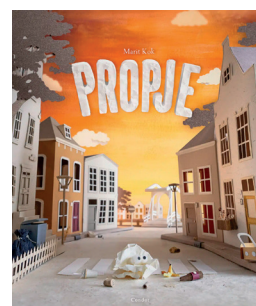
Zelfstandige activiteiten bij 'v'

- Kinderen vormen de letter <v>: met plasticine, met loose parts, met zand, met ...
- Kinderen schrijven de letter <v>: met krijt, met stiften op een whiteboard of met hun vingers in het zand, in scheerschuim ...
- Kinderen zoeken de letter <v> die samen met andere letters in de zandbak (of in een pelletbak of iets dergelijks) verstopt zit. Je kan aan deze hoek een spraakknop toevoegen. Iedere keer als de kinderen de letter <v> vinden, drukken ze op de knop en horen ze de correcte klank.
- Kinderen zoeken de letter <v> met een vergrootglas in tijdschriften en knippen de letter uit om in hun letterboekje te plakken.
- 'vliegen' als rode draad: de kinderen maken eerst zelf een vlieg'machine' waaraan later de v-woorden worden gehangen (de prent met het woord). Doorheen het hele thema wordt dit aangevuld.

SCENARIO 2

Aanbrengen van 'o'

Doelgroep	Derde kleuterklas
Betekenisvolle context	In het thema 'upcycling' – 'afval' – 'recyclage' maken de kinderen kennis met de wereld van afval en hergebruik. Ze ontdekken dat weggegooid materiaal niet waardeloos zijn, maar een nieuw leven kunnen krijgen. Ze leren op een speelse en betekenisvolle manier omgaan met afval, zorg dragen voor hun omgeving en creatief aan de slag gaan door van oude spullen iets nieuws te maken.
Mogelijk prentenboek	Kok, M. (2024). <i>Propje. Condor.</i> Het verhaal gaat over een propje papier dat op een dag uit het raam valt. De wind blaast hem door de stad. Onderweg maakt hij enkele nieuwe vrienden zoals een gouden knoop, een vertrapte voetbalschoen, een kapotte kar... Samen ontdekken ze dat weggegooid spullen een nieuw leven kunnen krijgen. Het boek is op rijm geschreven en bevat korte zinnen. Naast de tekst zorgen ook de illustraties, die vol details zitten, ervoor dat er op elke pagina veel te zien valt.
Aanpak fonemisch bewustzijn & klanktekenkoppeling	Fase 1: alzijdig verkennen Fase 2: de klank uitluisteren Stap 1 – klank herkennen tussen andere klanken Stap 2 – klank herkennen in woorden Fase 3: de klank en letter zelf zoeken in nieuwe woorden Fase 4: dooroefenen van fonemisch bewustzijn Deze fases worden herhaald en verspreid over verschillende dagen.
Doelen	- De kleuters kunnen de klank /o/ in gesproken woorden op verschillende posities herkennen (fonemisch bewustzijn). (MD 1.1.2.) - De kleuters kunnen een variatie aan klanken in mk-, km- en mkm-woorden onderscheiden (fonemisch bewustzijn). (MD 1.1.3.) - De kleuters kunnen de letter <o> koppelen aan de klank /o/ (klanktekenkoppeling). (MD 1.1.4.) - De kleuters kennen woord, woorddeel, klankgroep, rijm, klank, letter. (MD 1.4.4.) - De kleuters kunnen basiselementen van het taalsysteem toepassen in taal(spel): klanken, klankgroepen, rijm, letter- en cijfersymbolen, klanktekenkoppeling, woorden. (MD 1.4.5.)

Beginsituatie

De kinderen maakten al kennis met verschillende klanken en letters.

Het prentenboek *Propje* werd hiervoor al één of twee keer interactief voorgelezen. Verhaalbegrip stond bij die voorleesmomenten centraal als doel.

- Tijdens het eerste voorleesmoment ligt de focus op samen het verhaal opbouwen: vanuit de titel, de gedetailleerde illustraties ('Wat zie je?', 'Wat gebeurt er?', 'Heb je dit gezien?', 'Wat denk je dat er gaat gebeuren?') wordt ingezoomd op de rode draad van het verhaal, op het herstellen van spullen en het zien van nieuwe mogelijkheden.
- Tijdens een tweede voorleesmoment wordt er interactief voorgelezen en doorgevraagd over verschillende details. Zo kan bijvoorbeeld het rijm in de tekst meer aandacht krijgen.
- Tijdens een volgend voorleesmoment vestig je de aandacht op de o-klank: Telkens *Propje* een nieuw voorwerp vindt of iets nieuws maakt, maak je samen met de kinderen een verwonderende 'o' – klank. (Zo wordt de losse o-klank geïntegreerd in het verhaal.)

Materialen

- Dematons, C. (2020). *Alfabet*. Uitgeverij Hoogland & Van Klaveren.
- Kok, M. (2024). *Propje*. Condor.
- Schamp, T. (2024). *Het allermooiste, buitengewone en complete boek van alle letters*. Lannoo.
- Propjes van gebruikt papier
- Afbeeldingen van korte klankzuivere o-woorden, bv. os, vos, dop ... (haal inspiratie uit 1e leerjaar)
- Kaartje met de letter <o>
- Spiegeltjes voor elk kind
- Eventueel: fluistertelefoon voor elk kind

Andere mogelijkheden

Een mogelijke andere klanktekenkoppeling om vanuit dit prentenboek aan te brengen is de <p>: 'propje', 'papier', 'knoop', 'troep', 'stoep', 'spullen', 'theepot', 'kapot', 'plan' ... zijn woorden die van betekenis zijn in dit prentenboek.

Andere prentenboeken om rond 'o' te werken:

- Barnet, M. & Klassen, J. (2021). *Vol met wol*. Ploegsma.
- Naylor-Ballesteros, C. (2020). *De koffer*. Gottmer.
- Tacchini, M. (2026). *Druk niet op die rode knop!* Pelckmans.

Andere prentenboeken binnen de insteek recyclage/afval:

- Beaty, A. (2018). *Roza Rozeur, ingenieur*. Nieuwezijds.
- Bunting, P. (2021). *De aarde heeft jou nodig!* De Fontein.
- Faber, P. (2020). *Samen recyclen – wat gebeurt er met ons afval?* Lumina.

Differentiatie

- Herneem fases van het stappenplan (fase 1, 2, 3) met kinderen die hier nog moeite mee hebben. Doe dat in een klein groepje of individueel.
- Voor kinderen met een andere thuistaal is het belangrijk om extra in te zetten op fase 1, dit kan in de vorm van preteaching. Kijk zeker ook eens op de website van 'Moedertaal in NT2' om beter te kunnen inschatten welke Nederlandse klanken uitdagend kunnen zijn.

Fase 1: alzijdig verkennen van /o/

⌚ 10 à 15 min

De letter VISUEEL en HANDELEND verkennen

Knoop **een gesprekje** aan met de kinderen over een propje papier dat in de kring ligt.

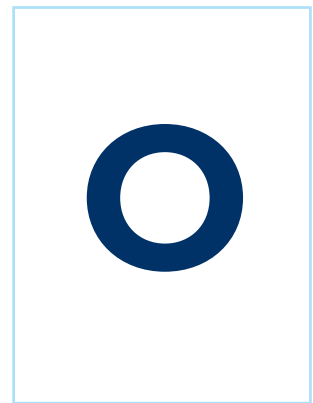
- “o’ wat ligt er hier?”
- ‘Wat is dat?... Juist, dat is precies Propje uit ons prentenboek.’

Het **prentenboek Propje** wordt er opnieuw bij gehaald en je vertelt dat de kinderen vandaag een nieuwe letter zullen leren.

- ‘Kijk eens naar de titel van het boek. Welke letters herken je al in Propje zijn naam?’
- ‘Zien jullie een letter op de kaft die lijkt op het propje papier?’
- ‘Luister goed: de titel van ons boek is ‘Propje.’
Spreek de titel langzaam en leg een korte pauze na de ‘o’.
Duid de letter <o> aan in ‘PROPJE’ en vertel dat dit de nieuwe letter is.
- De kinderen experimenteren al kort met de klank (dit komt later uitgebreid aan bod). Je gooit het propje naar iemand en alle kinderen zeggen /o/ als het propje gevangen wordt. Dit herhalen we een aantal keer.

Vervolgens focus je op de **o-vorm**. Toon de kinderen het kaartje met de letter <o>, bespreek en onderzoek samen de vorm:

- ‘Hoe ziet die letter <o> eruit?’
Hadden de kinderen gezien dat het propje ook rond is? Modelleer hoe je de o-vorm kunt herkennen in het propje papier. Duw het propje plat en maakt er een ronde vorm van.
- ‘Waar lijkt die letter <o> nog op?’
- Laat de kinderen op zoek gaan in de klas naar iets dat je doet denken aan de letter <o>.
- Kan je de letter <o> zelf uitbeelden of schrijven? Probeer eens.’ (bv. met je handen een o-vorm maken, de letter <o> met je vinger in de lucht ‘schrijven’, op een wisbordje schrijven, op je borst schrijven ...)
Modelleer hoe je de <o> kunt vormen.

Stimuleer de kinderen om de doelklank ook uit te spreken terwijl ze de letter <o> visueel verkennen.

De klank AUDITIEF en SPRAAKMOTORISCH verkennen

Na de visuele en handelende verkenning gaan de kinderen de **doelklank beluisteren** en **zelf nauwkeurig uitspreken**. De letter blijft doorheen deze stap altijd zichtbaar voor elk kind.

Focus op verschillende manieren om de klank uit te spreken. De klank /o/ kan je luid of zacht uitspreken, maar het is moeilijker om hem lang te maken. Je kan dit technisch gezien wel doen, maar /o/ is een korte klank, vandaar dat je hier niet veel aandacht op gaat vestigen.

- 'Wie kan de klank /o/ eens heel zachtjes uitspreken?'
- 'Wie kan hem eens heel luid zeggen?'
- Je kan de doelklank ook met behulp van 'situaties' op verschillende manieren laten uitspreken: we spreken /o/ uit alsof we heel verbaasd zijn, alsof we geschrokken zijn

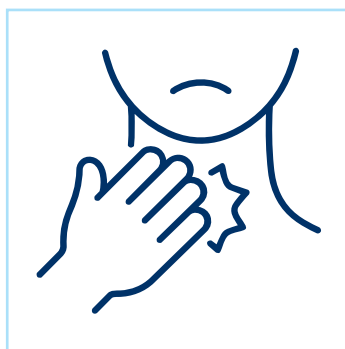
Laat de kinderen de klank vervolgens uitspreken en **naar elkaar kijken**.

- 'Kijk eens naar de mond van je schoudermaatje als die de klank /o/ uitspreekt. Welke vorm heeft de mond?' Sta stil bij het feit dat de mond de vorm van een rondje aanneemt, net als de vorm van de letter <o>.
- Als de letter <w> al aan bod gekomen is, kan je deze ook even laten uitspreken en de kinderen er attent op maken dat hun mond dan ook de vorm van een rondje aanneemt.

De kinderen bekijken elkaars mond of kijken in een spiegeltje naar hun eigen mond. Je bespreekt met hen de volgende vragen:

- 'Waar voelen we onze tong liggen als je de klank /o/ uitspreekt?'
- 'Leg je hand eens op je keel: trilt je keel als je de klank /o/ zegt? Ja inderdaad, je keel trilt.' (Eventueel even vergelijken met een andere klank die niet trilt, de /s/ bijvoorbeeld)
- 'Komt er lucht uit onze mond of uit onze neus als we klank /o/ zeggen? Houd je hand eens voor je gezicht en zeg de klank /o/ nog een keer. En komt er lucht uit onze mond of uit onze neus als we /o/ zeggen?'

Ter ondersteuning kan je voor jezelf en de kinderen een visualisatie gebruiken van de verschillende 'stapjes' die je zet bij het onderzoeken van een klank.

TIP:

Neem een kijkje op de website van **Kaatje Klank** of **Sokpop en de klanken** waar het alzijdig verkennen duidelijk geïllustreerd wordt.

Fase 2: de klank /o/ uitluisteren

⌚ 10 min

Stap 1 - de doelklank herkennen tussen andere klanken

De kinderen **beluisteren** een **reeks klanken**. Horen ze de /o/, dan gooien ze hun propje papier in de lucht of ze maken een ander afgesproken gebaar voor de o (o-vorm met één hand). Ze spreken de doelklank daarbij ook uit.

De letter <o> is doorheen deze hele fase zichtbaar voor alle in kinderen. Je kan bij de start aan de kinderen vragen om de letter <o> te zoeken tussen verschillende letters.

Je begint het uitluisteren met een gemakkelijke reeks (bv. /r/, /l/, /i/ en /ee/ in combinatie met /o/) en bouwt de moeilijkheid op (met daarin ook klanken zoals /oe/, /oo/ en /u/).

TIP:

Laat niet altijd de volledige groep tegelijk deelnemen. Varieer in groepsgrootte om alle kinderen actief en betrokken te houden. Geef bijvoorbeeld enkel de **j**ongens een beurt, laat de kinderen met **k**orte **s**okken, met een **r**okje of **k**orte haren reageren ...

Stap 2 - de doelklank herkennen in korte, klankzuivere woorden

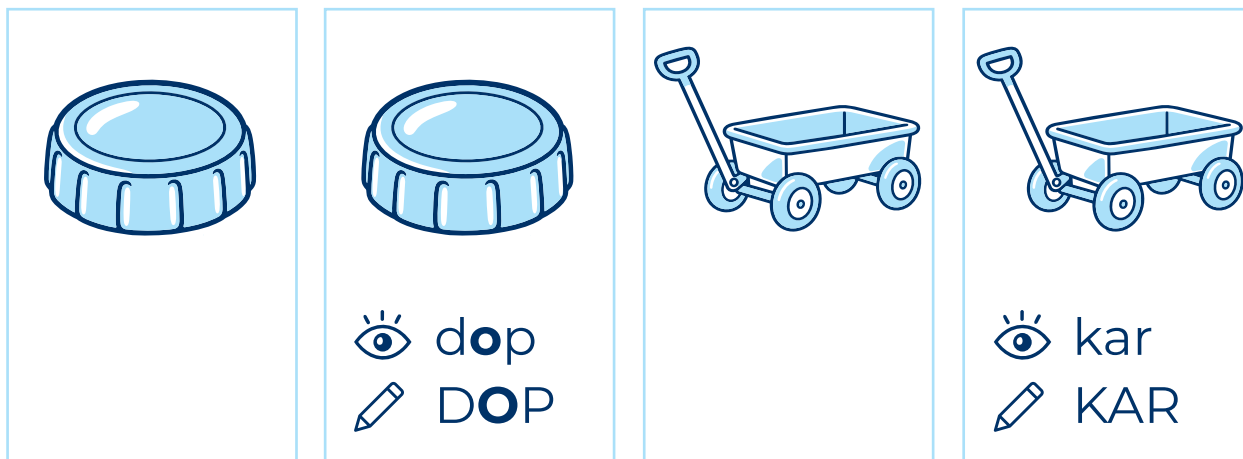
De kinderen gaan nu aan de slag met **het auditief herkennen van de doelklank** in **woorden** die door de leerkracht geselecteerd zijn.

Propje heeft net als in het verhaal verschillende voorwerpen meegebracht waarvan hij denkt dat het o-woorden zijn. Kunnen de kinderen even meehelpen? Propje is er nog niet helemaal zeker van.

Samen worden de verschillende voorwerpen (of afbeeldingen) bekeken en verklankt: 'Hoor je de klank /o/ in dit woord?' De kinderen luisteren goed en zeggen het woord mee. De o-woorden mogen ze in de emmer, in de hoepel ... van Propje leggen.

Bij de keuze van de woorden zorg je ervoor dat je korte klankzuivere woorden aanbiedt met en zonder de klank /o/ (bv. dop, os, kar, kom, oor ...).

Ter ondersteuning kun je de afbeeldingen van deze woorden tonen. Op de achterkant van de kaartjes zet je het woordbeeld (in lees – en kapitaalletter) om samen de doelklank te koppelen aan de doelletter.

Je kunt voor deze fase inspiratie halen uit de doelwoorden van de methode van het eerste leerjaar. Ook korte klankzuivere woorden uit je thema of het prentenboek *Propje* kunnen als inspiratiebron dienen.

Om gemakkelijker te observeren welke kinderen de doelklank al auditief herkennen en wie nog extra ondersteuning en oefening nodig heeft, werk je best in kleinere groepen. Zorg ervoor dat je met deze groep in een rustige ruimte kan werken.

Na deze fase krijgen de kinderen een briefje mee naar huis om thuis op zoek te gaan naar voorwerpen waarin ze /o/ horen. Die voorwerpen (of foto's ervan) mogen ze meebrengen naar de klas.

Fase 3: de klank en letter zoeken in nieuwe woorden

⌚ 15 min

Start kort op met het herhalen van de vorige fase: het uitspreken van de doelklank, het herkennen van de doelklank tussen andere klanken en het herkennen van de doelletter.

De kinderen hebben de kans gekregen om thuis **zelf** nog **andere woorden** met de klank /o/ te zoeken. Deze voorwerpen of afbeeldingen worden besproken en opnieuw verzameld op de 'lettertafel', in een 'letterhuis' of in een 'letterdoos'. Noteer de woorden ook in een mindmap rond de letter <o>. Je tekent en schrijft dan alle o-woorden op die de kinderen aanbrengen. Hier ligt een kans om aandacht te besteden aan de positie van de 'o' in het woord én aan de letter (bv. 'Oh ja, ik hoor /o/ in wol én ik zie de letter <o> ook in het woord. De letter staat in het midden').

De kinderen zoeken (klassikaal of begeleid in kleine groep) nog andere woorden met de klank /o/. Ga hierbij aan de slag met de namen van de kinderen en neem ook zeker het prentenboek er terug bij. Je kan enkele prenten kopiëren om de kinderen eerst per twee naar o-woorden te laten zoeken en dit vervolgens klassikaal te bespreken.

TIP:

Gebruik de dubbele 'o'-bladzijde van het boek *Alfabet* (Dematons, C.): welke woorden vind je hier met de /o/? Kinderen kunnen als verdere verwerking zelf een letterboek maken met alleen maar voorwerpen met de /o/, door afbeeldingen uit te knippen uit bv. tijdschriften of materialen vanuit het 1e leerjaar.

Fase 4: dooroefenen van fonemisch bewustzijn

Auditieve synthese en analyse:

Synthese

Hak enkele gekende korte woorden auditief (bv. p-o-t). Laat de kinderen het woord zeggen en de prent waarop ze het woord herkennen, aanduiden.

Je kan ook kiezen voor een voeldoos waarin je enkele meegebrachte voorwerpen stopt. 'Luister goed. Welk woord zeg ik? w-o-l' De kinderen maken de synthese en halen het correcte voorwerp (een bolletje wol) uit de doos.

Merk je dat dit nog te moeilijk is, dan kan je deze stap eenvoudiger maken door woorden in grotere klankgroepen te splitsen (bv. w – ol).

Analyse

Ga aan de slag met de korte woorden die de kinderen en jij verzamelden rond de doelklank.

Stel vragen zoals:

- 'Welke klank hoor je aan het begin van /rok/?'
- 'Welke klank in het midden?'
- 'Welke klanken hoor je in het woord /rok/?'
- 'Hoeveel klanken hoor je in het woord /rok/?'

Maak gebruik van het woordbeeld of een hakstrook om kinderen visueel te ondersteunen.

Auditief manipuleren: klanken weglaten, toevoegen of veranderen:

Vertrek ook hier van korte, gekende woorden waarin de doelklank voorkomt.

Bijvoorbeeld:

- bos: we laten /b/ weg. Welk woord blijft er over? (klank weglaten)
- os: we voegen vooraan /v/ toe. Welk woord krijgen we nu? (klank toevoegen)
- vos: we vervangen /o/ door /i/. Welk woord krijgen we? (klank veranderen)

Ondersteun deze oefening door telkens expliciet te verwoorden welke klank je weglaat, toevoegt of vervangt. Maak de handeling daarnaast ook visueel zichtbaar met afbeeldingen of voorwerpen en losse letters (bv. magneetletters of letterkaartjes uit het letterdoosje van het eerste leerjaar).

Bijvoorbeeld:

Leg het woord bos met losse letters en toon daarnaast de afbeeldingen van bos, os, vaas en vos. Haal vervolgens de letter weg en vraag de kinderen op welke afbeelding ze nu os herkennen. Voeg daarna de letter <v> toe en laat hen aanwijzen waar vos staat afgebeeld. Verwoord daarbij telkens expliciet wat je doet: 'Ik haal /b/ weg van bos, nu blijft os over' of 'Ik zet /v/ ervoor, nu wordt os het woord vos.' Zo horen de kinderen niet alleen de verandering, maar zien ze die ook gebeuren.

Je kan dit een aantal keer modelleren, daarna is het aan de kinderen.

Het auditief manipuleren van klanken is een verdiepende stap die vooral geschikt is voor kinderen die alle voorgaande fases vlot beheersen.

Vervolgactiviteiten: hoekenwerk

Leeshoek

- Kinderen 'lezen' het prentenboek opnieuw in de leeshoek, eventueel met attributen of een verteltafel hierbij.

Het Upcycle-Atelier (invented spelling gekoppeld aan functioneel schrijven)

In de klas wordt een atelier geopend waarin afvalmateriaal wordt omgevormd tot nieuwe voorwerpen.

- Kinderen worden uitgedaagd om met het 'afval' de nieuwe letter <o> te maken.
- Kinderen maken bv. een robot, muziekinstrument of voertuig uit restmateriaal.
 - Voor ze beginnen bouwen, maken ze een ontwerp. Ze vullen een eenvoudige ontwerpkaart in:
 - Wat maak ik?
 - Wat heb ik nodig?
 - Nadien schrijven ze labels voor hun werk:
 - Naam van het object: "robot", "auto"
 - Materiaal dat ze gebruikten: "rol", "doos", "fles"

Schrijfhoek (invented spelling gekoppeld aan functioneel schrijven)

In de schrijfhoek maken de kinderen:

- **posters** die uitleggen waarom upcycling belangrijk is. Ze bedenken slogans voor affiches en zoeken passende afbeeldingen of tekenen.
- **flyers** om mensen uit te nodigen om in hun atelier te komen kijken.
- een **'o'-boek**. Ze zoeken in tijdschriften afbeeldingen van voorwerpen waarin ze de klank /o/ horen. Ze knippen die afbeeldingen uit en plakken ze in het letterboek. Ze versieren ook een grote letter <o>.

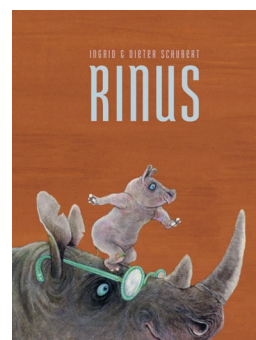
Zelfstandige activiteiten bij de 'o'

- Kinderen vormen de letter <o>: met plasticine, met loose parts, met zand, met ...
- Kinderen schrijven de letter <o>: met krijt, met stiften op een whiteboard of met hun vingers in het zand, in scheerschium ...
- Kinderen zoeken de letter <o> die samen met andere letters in de zandbak (of in een pelletbak of iets dergelijks) verstopt zit. Je kan aan deze hoek een spraakknop toevoegen. Iedere keer als de kinderen de letter <o> vinden, drukken ze op de knop en horen ze de correcte klank.
- Kinderen zoeken de letter <o> met een vergrootglas in tijdschriften en knippen de letter uit om in hun letterboekje te plakken.
- 'Propje' als rode draad: een heel grote prop waaraan o-woorden worden gehangen (de prent met het woord) doorheen het hele thema.

SCENARIO 3

Aanbrengen van 'r'

Doelgroep	Derde kleuterklas
Betekenisvolle context	In het thema 'familie' dat meerdere weken loopt, ontdekken de kinderen de waarden van familiebanden, kunnen ze reflecteren over hun eigen sterktes en zorgzaamheid voor elkaar. Andere mogelijke thema's waarbinnen dit prentenboek aan bod kan komen: ik ben ik, talenten, opgroeien, grootouders, samenwerken ...
Mogelijk prentenboek	Schubert, I., & Schubert, D. (2023). <i>Rinus</i>. Hoogland & Van Klaveren. In dit bekroonde prentenboek maken we kennis met Rinus, een jonge neushoorn die samen met zijn opa leeft. Opa was vroeger een echte held. Rinus kijkt erg naar hem op. Maar opa is nu oud en kan niet meer alles wat hij vroeger kon. Wanneer Rinus merkt dat opa steeds vaker moe is en hulp nodig heeft, leert hij dat heldhaftigheid niet alleen gaat over kracht en dapperheid, maar ook over zorgen voor elkaar. Uiteindelijk ontdekt Rinus dat hij zelf ook een held kan zijn, op zijn eigen manier.
Aanpak fonemisch bewustzijn & klanktekenkoppeling	Fase 1: alzijdig verkennen Fase 2: de klank uitluisteren Stap 1 – klank herkennen tussen andere klanken Stap 2 – klank herkennen in woorden Fase 3: de klank en letter zelf zoeken in nieuwe woorden Fase 4: dooroefenen van fonemisch bewustzijn Deze fases worden herhaald en verspreid over verschillende dagen.
Doelen	• De kleuters kunnen de klank /r/ in gesproken woorden op verschillende posities herkennen (fonemisch bewustzijn). (MD 1.1.2.) • De kleuters kunnen een variatie aan klanken in mk-, km- en mkm-woorden onderscheiden (fonemisch bewustzijn). (MD 1.1.3.) • De kleuters kunnen de letter <r> koppelen aan de klank /r/ (klanktekenkoppeling). (MD 1.1.4.) • De kleuters kennen woord, woorddeel, klankgroep, rijm, klank, letter. (MD 1.4.4.) • De kleuters kunnen basiselementen van het taalsysteem toepassen in taal(spel): klanken, klankgroepen, rijm, letter- en cijfersymbolen, klanktekenkoppeling, woorden. (MD 1.4.5.)

Beginsituatie	De kinderen maakten al kennis met verschillende letters en klanken. Het prentenboek <i>Rinus</i> werd hiervoor al enkele keren interactief voorgelezen. Verhaalbegrip stond bij die voorleesmomenten centraal als doel. • Tijdens het eerste voorleesmoment ligt de focus op verhaalelementen (de titel, belangrijkste boodschap, verhaal of inhoud navertellen met de w-vragen). • Tijdens een tweede voorleesmoment wordt er interactief voorgelezen. Er wordt verbinding gemaakt met de eigen relaties van kinderen met hun grootouders en er wordt ingegaan op eigen talenten. Hoe koester je die talenten? Hoe herken je eigen talenten bij familieleden?
Materialen	• Dematons, C. (2020). <i>Alfabet</i>. Uitgeverij Hoogland & Van Klaveren. • Schamp, T. (2024). <i>Het allermooiste, buitengewone en complete boek van alle letters</i>. Lannoo. • Schubert, I., & Schubert, D. (2023). <i>Rinus</i>. Hoogland & Van Klaveren. • Afbeeldingen van korte klankzuivere r-woorden, bv. oor, ree, peer ... (haal inspiratie uit 1e leerjaar) • Kaartje met de letter <r> • Spiegeltjes voor elk kind • Eventueel: fluistertelefoon voor elk kind
Andere mogelijkheden	Een mogelijke andere klanktekenkoppeling om vanuit dit prentenboek aan te brengen is de <s>: 'Rinus', 'sterk', 'spelen', 'stamp', 'springt', ... zijn woorden die van betekenis zijn in dit prentenboek. Andere prentenboeken om rond 'r' te werken: • Timmers, L. (2017). <i>Meneer René</i>. Querido. • Westera, B. (2013). <i>Held op sokken</i>. Gottmer. Andere prentenboeken binnen de insteek familie: • Brooks, F. & Allen, F. (2020). <i>Allemaal gezinnen</i>. Usborne Publishers. • Donkelaar van, M. (2023). <i>Er kan er altijd eentje bij</i>. De Vier Winden. • Lammers, P. & Stenvert, N. (2024). <i>Een ongelofelijk grote, ongelofelijk gevaarlijke leguaan</i>. Querido.
Differentiatie	• Herneem fases van het stappenplan (fase 1, 2, 3) met kinderen die hier nog moeite mee hebben. Doe dat in een klein groepje of individueel. • Voor kinderen met een andere thuistaal is het belangrijk om extra in te zetten op fase 1, dit kan in de vorm van preteaching. Kijk zeker ook eens op de website van 'Moedertaal in NT2' om beter te kunnen inschatten welke Nederlandse klanken uitdagend kunnen zijn.

Fase 1: alzijdig verkennen van /r/

⌚ 10 à 15 min

De klank AUDITIEF en SPRAAKMOTORISCH verkennen

Knoop **een gesprekje** aan met de kinderen over de kaft van het prentenboek en vertel dat ze vandaag een nieuwe letter zullen leren. Vraag aan de kinderen welke letters ze al herkennen op de kaft. Vervolgens focus je op de letter <r> van Rinus. De letter blijft doorheen deze stap altijd zichtbaar.

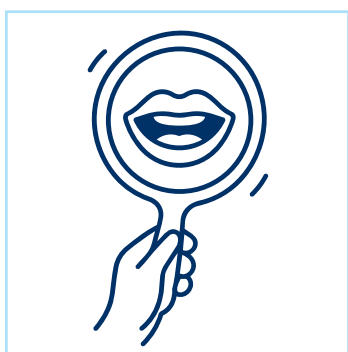
De kinderen **beluisteren** de **doelklank** en **spreken** hem **zelf nauwkeurig uit**. Focus je daarbij op verschillende manieren om de klank uit te spreken. De klank /r/ kan lang of kort worden aangehouden, luid of zacht worden uitgesproken, snel en traag, met de huig-r (achteraan in de mond) en de rollende r (vooraan in de mond).

- ‘Wie kan /r/ eens heel zachtjes uitspreken?’
- ‘Wie kan hem eens heel luid zeggen?’
- ‘Hoe lang kunnen we de klank /r/ zeggen?’
- De kinderen kunnen de klank ook zeggen met een fluistertelefoon.

De kinderen mogen vervolgens naar elkaars mond kijken of kijken in een spiegeltje naar hun eigen mond. Je bespreekt met hen het volgende:

- ‘Kijk eens naar mijn mond/jouw mond (in de spiegel)/de mond van je buur die de /r/ uitspreekt: wat zie je? Welke vorm heeft de mond?’
- ‘Waar voelen we onze tong trillen?’ (Bij de huig-r wordt de klank achteraan de mond gemaakt, bij de rollende r beweegt het puntje van je tong tegen het tandvlees achter je voorste tanden.)
- ‘Voel eens aan je keel, trilt die? En trilt je keel ook bij de /s/ (bv.)?’
- ‘Houd je hand eens voor je gezicht: komt er lucht uit onze mond? Uit onze neus?’

Ter ondersteuning kan je voor jezelf en de kinderen een visualisatie gebruiken van de verschillende ‘stapjes’ die je zet bij het onderzoeken van een klank.

TIP:

Neem een kijkje op de website van **Kaatje Klank** of **Sokpop en de klanken** waar het alzijdig verkennen duidelijk geïllustreerd wordt.

De letter VISUEEL en HANDELEND verkennen

Vertel de kinderen dat bij de klank /r/ ook een letter hoort. Toon het kaartje met de letter <r> en bespreek met de kinderen **de vorm van de letter**:

- 'Hoe ziet die letter <r> eruit?'
Je biedt talige ondersteuning door de r-vorm ook zelf te benoemen (bv. 'een rechte streep met een klein dakje of een klein boogje')
- 'Waar lijkt de letter <r> op? En voor jou?'
- 'Kan je de letter <r> zelf uitbeelden of schrijven? Probeer eens.' (bv. met je handen een r-vorm maken, de letter <r> met je vinger in de lucht 'schrijven', op een wisbordje schrijven, op iemands rug schrijven ...)
Modelleer hoe je de <r> kunt vormen.

Neem de **kaft van het prentenboek** er opnieuw even bij. Lees de titel van het verhaal opnieuw voor. 'Wie herkent de letter <r> in de titel?' Zien de kinderen ook dat deze 'r' er anders uitziet? Wijs de kinderen op het verschil tussen de lees- en kapitaalletter (of hoofdletter).

Projecteer de kapitale letter R en de leesletter r in twee kolommen. Vergelijk de letters met elkaar en bespreek de gelijkenissen en verschillen. De leesletter r is kleiner en eenvoudiger om te herkennen of te vormen met je lichaam, de kapitale (grote) letter R is groter. De kapitale letter staat in het prentenboek bij Rinus in het begin van zijn naam. De leesletter r vinden we in andere woorden in het boek.

De kinderen leggen de kleine en de grote letter <r, R> met puzzelstukken, Kapla, plasticine, constructiemateriaal, loose parts ... Trek foto's van de creaties. De pagina rond de R uit *Het allermooiste, buitengewone en complete boek van alle letters* kan hier zeker ook voor inspiratie zorgen.

Fase 2: de klank /r/ uitluisteren

⌚ 10 min

Stap 1 - de doelklank herkennen tussen andere klanken

De kinderen **beluisteren** een **reeks klanken**. Horen ze /r/, dan maken ze een rollende beweging met de armen en vuistjes of een ander afgesproken gebaar voor de /r/ (bv. r-vorm met 2 handen). Ze spreken de doelklank daarbij ook nog eens uit.

De letter <r> is doorheen deze hele fase zichtbaar voor alle in kinderen. Je kan bij de start aan de kinderen vragen om de letter <r> te zoeken tussen verschillende letters.

Je begint het uitluisteren met een gemakkelijke reeks (bv. /a/, /s/, /f/ en /m/ in combinatie met /r/) en bouwt de moeilijkheid op (met daarin ook de klanken /w/ en /l/).

TIP:

Tip: Laat niet altijd de volledige groep tegelijk deelnemen. Varieer in groepsgrootte om alle kinderen actief en betrokken te houden. Geef bijvoorbeeld enkel een beurt aan de kinderen met een **rode broek** of kinderen met **krullend haar** of de kinderen met een **r** in hun naam ...

Stap 2 - de doelklank herkennen in woorden

De kinderen gaan nu aan de slag met **het auditief herkennen van de doelklank** in **woorden** die door de leerkracht geselecteerd zijn.

Rinus (vingerpoppetje) heeft voorwerpen meegebracht waarvan hij denkt dat het r-woorden zijn. Kunnen de kinderen even meehelpen? Rinus is nog niet helemaal zeker. Samen worden de verschillende afbeeldingen of voorwerpen bekeken en verklankt. De kinderen luisteren welke woorden r-woorden zijn en mogen die in de rugzak van Rinus steken. De andere woorden horen daar niet thuis.

Je selecteert korte klankzuivere woorden met en zonder de klank /r/ (bv. oor, ree, rok, tak, boor ...) Inspiratie kan je halen uit de doelwoorden van de methode van het eerste leerjaar. Ook korte klankzuivere woorden uit je thema of het prentenboek *Rinus* kunnen als inspiratiebron dienen

Ter ondersteuning kun je de afbeeldingen van deze woorden tonen. Op de achterkant van de kaartjes zet je het woordbeeld (in lees – en kapitaalletter) om samen de doelklank te koppelen aan de doelletter.

Bouw gradueel op in moeilijkheid door eerst enkel te bepalen of de doelklank aanwezig is en daarna aan de kinderen te vragen of ze de doelklank aan het begin of aan het einde horen. De kinderen positioneren zich dan in de ruimte om aan te geven waar zij de klank horen.

Om gemakkelijker te observeren welke kinderen de doelklank al auditief herkennen en wie nog extra ondersteuning en oefening nodig heeft, werk je best in kleinere groepen. Zorg ervoor dat je met deze groep in een rustige ruimte kan werken.

Na deze fase krijgen de kinderen een briefje mee naar huis om thuis op zoek te gaan naar voorwerpen waarin ze de klank /r/ horen. Die voorwerpen (of foto's ervan) mogen ze meebrengen naar de klas.

Fase 3: de klank en letter zoeken in nieuwe woorden

⌚ 15 min

Start kort op met het herhalen van de vorige fase: het uitspreken van de doelklank, het herkennen van de doelklank tussen andere klanken en het herkennen van de doelletter.

Bekijk en verklank de van thuis **meegebrachte voorwerpen**. Iedereen luistert mee of het inderdaad een r-woord is. Die voorwerpen krijgen een plaatsje in de rugzak van Rinus, op de lettertafel of in het letterhuis. Noteer de woorden ook in een mindmap rond de letter <r>. Je tekent en schrijft dan alle r-woorden op die de kinderen aanbrengen. Hier ligt opnieuw een kans om aandacht te besteden aan de positie van de 'r' in het woord én aan de letter (bv. 'Oh ja, ik hoor /r/ in ring én ik zie de <r> ook in het woord. De letter staat helemaal vooraan.').

Neem het **prentenboek** er ook terug bij. Bekijk (klassikaal of begeleid in kleine groep) met de kinderen één of enkele prenten van het prentenboek. Ze mogen aangeven of ze een r-woord zien. Het woord wordt uitgesproken en aangeduid met een post-it. Eventueel kan je enkele prenten kopiëren en lamineren en de kinderen in duo vragen om met een marker aan te duiden waar ze een r-woord hebben gevonden.

Als het voor de kinderen te moeilijk is om zelf r-woorden te vinden, kan je enkele raadseltjes voorleggen. Bijvoorbeeld: 'Ik zie, ik zie wat jij niet ziet, het is een woord met /r/ dat opa gebruikt om te beter te zien.'

TIP:

Ga ook aan de slag met de dubbele 'r'-bladzijde van het boek *Alfabet* (Dematons, C.): welke woorden vind je hier met de /r/? Kinderen kunnen als verdere verwerking zelf een letterboek maken met alleen maar voorwerpen met de /r/, door afbeeldingen uit te knippen uit bv. tijdschriften of materialen vanuit het 1e leerjaar.

Fase 4: dooroefenen van fonemisch bewustzijn

Auditieve synthese en analyse:

Synthese

Hak enkele gekende korte woorden auditief (bv. r-oo-s, r-ee). Laat de kinderen het woord zeggen en de prent waarop ze het woord herkennen, aanduiden.

Een speelse werkvorm is het spelletje 'Ik zie ik zie wat jij niet ziet en dat is ...' (bv.) r-aa-m. De kinderen kunnen het vingerpopje Rinus op de juiste prent zetten en het woord daarna luidop zeggen.

Merk je dat dit nog te moeilijk is, dan kan je deze stap eenvoudiger maken door woorden in grotere klankgroepen te splitsen (bv. r – aam).

Analyse

Ga aan de slag met de korte woorden die de kinderen en jij verzamelden rond de doelklank. Stel vragen zoals:

- 'Welke klank hoor je aan het begin van /oor/?'
- 'Welke klank aan het einde?'
- 'Welke klanken hoor je in het woord /oor/?'
- 'Hoeveel klanken hoor je in het woord /oor/?'

Maak gebruik van het woordbeeld of een hakstrook om kinderen visueel te ondersteunen.

Auditief manipuleren: klanken weglaten, toevoegen of veranderen:

Vertrek ook hier van korte, gekende woorden waarin de doelklank voorkomt.

Bijvoorbeeld:

- raap: we laten /r/ weg. Welk woord blijft er over? (klank weglaten)
- ik: we voegen vooraan /r/ toe. Welk woord krijgen we nu? (klank toevoegen)
- boom: we vervangen /m/ door /r/. Welk woord krijgen we? (klank veranderen)

Ondersteun deze oefening door telkens expliciet te verwoorden welke klank je weglaat, toevoegt of vervangt. Maak de handeling daarnaast ook visueel zichtbaar met afbeeldingen of voorwerpen én losse letters (bv. magneetletters of letterblokje uit de letterdoos van het eerste leerjaar).

Bijvoorbeeld:

Toon de afbeeldingen van aap, rinus en raap. Leg het woord raap met losse letters (r – aa – p). Haal vervolgens de letter r weg en vraag de kinderen op welke afbeelding ze nu aap herkennen. Verwoord daarbij telkens expliciet wat je doet: 'Ik leg r – aa -p /raap/, ik haal /r/ van raap weg, nu krijg ik het woord aap.' Zo horen de kinderen niet alleen de verandering, maar zien ze die ook gebeuren.

Je kan dit een aantal keer modelleren, daarna is het aan de kinderen.

Het auditief manipuleren van klanken is een verdiepende stap die vooral geschikt is voor kinderen die alle voorgaande fases vlot beheersen.

Vervolgactiviteiten: hoekenwerk

Leeshoek

- Kinderen 'lezen' het prentenboek opnieuw in de leeshoek, eventueel met attributen, met poppetjes of een verteltafel hierbij.
- Met behulp van de losse prenten bouwen de kinderen het verhaal terug op.
- Kinderen kijken in fotoboeken en vertellen aan elkaar over hun eigen familie.

Schrijfhoek (invented spelling gekoppeld aan functioneel schrijven)

In de schrijfhoek maken de kinderen:

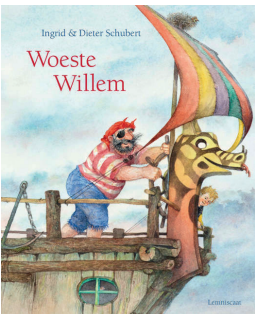
- een persoonlijk **familieboek** waarin ze foto's verzamelen over hun familieleden en er dingen bijschrijven of bijtekenen. Dit boek wordt ook in de leeshoek geplaatst.
- een **nieuwe kaft** voor het prentenboek. Wat zouden zij op de kaft tekenen? Wat zou volgens hen een goede titel zijn voor het boek?
- een **poster** over zichzelf. Ze tekenen zichzelf en maken duidelijk wat hun talenten zijn.
- een **'r'-boek**. Ze zoeken in tijdschriften afbeeldingen van voorwerpen waarin ze de klank /r/ horen. Ze knippen die afbeeldingen uit en plakken ze in het letterboek. Ze versieren ook een grote letter <r>.

Zelfstandige activiteiten bij de 'r'

- Kinderen gaan aan de slag met een voeldoos en voelletters. Ze gaan op zoek naar de twee r-vormen.
- Maak op de grond een grote r met tape, met krijt, met ... en laat de kinderen hierop stappen. Ze kunnen daarbij de r gorgelen met water in de mond.
- Kinderen gaan op zoek naar r-woorden. Verstop kaartjes met afbeeldingen in de klas, de woorden met de /r/ klank mogen worden verzameld en aan Rinus gegeven. De woorden zonder /r/ klank gaan in een ander doosje.
- Kinderen maken de r en R met strijkparels, rijst, knopen ...
- Zet de kinderen allemaal naast elkaar op een lijn. Dit is de beek uit het verhaal. Wanneer je een woord zegt met de klank /r/, springen ze in de beek. Wanneer je een woord zegt waar /r/ niet in voorkomt, springen ze uit de beek.

SCENARIO 4

Aanbrengen van 'w'

Doelgroep	Derde kleuterklas
Betekenisvolle context	In het thema 'piraten' of 'varen-zinken' dat meerdere weken loopt, maken de kinderen kennis met het leven op zee. De kinderen bouwen een piratenboot, ontdekken hoe voorwerpen zich gedragen in en op het water, dompelen zichzelf onder in het piratenbestaan enz. Samen met de kinderen geeft de leerkracht het thema een rijke invulling.
Mogelijk prentenboek	Schubert, I., & Schubert, D. (1992). <i>Woeste Willem</i>. Lemniscaat. 'Woeste Willem' vertelt het verhaal van de groeiende vriendschap tussen zeerover-op-rust Willem en avonturier Frank. Hoe hard Willem ook z'n best doet om de ongenodigde gast af te wimpelen, Frank blijft terugkeren met cadeautjes voor Willem. Willem beslist om Frank verder te helpen met het herstellen van zijn vlieger, en duikelt uit de zeeroverskist met hebbedingetjes niet alleen een nieuwe staart voor de vlieger op, maar ook een schat aan piratenherinneringen.
Aanpak fonemisch bewustzijn & klanktekenkoppeling	Fase 1: alzijdig verkennen Fase 2: de klank uitluisteren Stap 1 – klank herkennen tussen andere klanken Stap 2 – klank herkennen in woorden Fase 3: de klank en letter zelf zoeken in nieuwe woorden Fase 4: dooroefenen van fonemisch bewustzijn Deze fases worden herhaald en verspreid over verschillende dagen.
Doelen	• De kleuters kunnen de klank /w/ in gesproken woorden op verschillende posities herkennen (fonemisch bewustzijn). (MD 1.1.2.) • De kleuters kunnen een variatie aan klanken in mk-, km- en mkm-woorden onderscheiden (fonemisch bewustzijn). (MD 1.1.3.) • De kleuters kunnen de letter <w> koppelen aan de klank /w/ (klanktekenkoppeling). (MD 1.1.4.) • De kleuters kennen woord, woorddeel, klankgroep, rijm, klank, letter. (MD 1.4.4.) • De kleuters kunnen basiselementen van het taalsysteem toepassen in taal(spel): klanken, klankgroepen, rijm, letter- en cijfersymbolen, klanktekenkoppeling, woorden. (MD 1.4.5.)

Beginsituatie	De kinderen maakten al kennis met verschillende letters en klanken. Het prentenboek <i>Woeste Willem</i> werd hiervoor minstens twee keer interactief voorgelezen. Verhaalbegrip stond bij die twee voorleesmomenten centraal als doel. • Tijdens het eerste voorleesmoment lag de focus op verhaalelementen (de titel, de personages, de belangrijkste boodschap, de plek waar het verhaal zich afspeelt). Met behulp van de w-vragen werd het verhaal samen met de kinderen opgebouwd. • In een tweede moment werd er op verschillende details doorgevraagd en kreeg het ‘woeste’ aspect van Willem de aandacht. ‘Waarom zou Willem woest genoemd worden? Blijft Willem woest? Wat maakt hem minder woest?’
Materialen	• Dematons, C. (2020). <i>Alfabet</i>. Uitgeverij Hoogland & Van Klaveren. • Schamp, T. (2024). <i>Het allermooiste, buitengewone en complete boek van alle letters</i>. Lannoo. • Schubert, I., & Schubert, D. (1992). <i>Woeste Willem</i>. Lemniscaat. • Foto van de letter <w> uit het boek van Tom Schamp: daaruit 12 beweegkaartjes maken (1 per duo). • Afbeeldingen van korte klankzuivere w-woorden, bv. wei, wol, duw ... (haal inspiratie uit 1e leerjaar) • Kaartje met de letter <w> • Spiegeltjes voor elk kind • Eventueel: fluistertelefoon voor elk kind
Andere mogelijkheden	Een mogelijke andere klanktekenkoppeling om vanuit dit prentenboek aan te brengen is de <z>, zeker als je vanuit de insteek zinken-drijven werkt: ‘zee’, ‘zeemonster’, ‘zeil’, ‘zeerover’, ‘zeemeermin’, ‘zwemmen’, ‘zwabberen’ ... zijn woorden die van betekenis zijn in dit prentenboek. Andere prentenboeken om rond ‘w’ te werken: • Bright, R. (2021). <i>De walvis wilde meer</i>. Gottmer. • Jagtenberg, Y. (2024). <i>De wirwarwezels</i>. Rubinstein Uitgeverij. • Waechter, P. (2024). <i>Een wereldreis met vrienden</i>. Ploegsma. Andere prentenboeken binnen de insteek piraten: • Condon, J., & Hunt, M. (2020). <i>De piraten komen!</i> Gottmer. • Duddle, J. (2023). <i>Piraten in de straat</i>. De Fontein Jeugd. • Preston, R., & Timmers, L. (2007). <i>Kapitein Bleekscheet</i>. Het verhaal van een verschrikkelijke piraat. Clavis.
Differentiatie	• Herneem fases van het stappenplan (fase 1, 2, 3) met kinderen die hier nog moeite mee hebben. Doe dat in een klein groepje of individueel. • Voor kinderen met een andere thuistaal is het belangrijk om extra in te zetten op fase 1, dit kan in de vorm van preteaching. Kijk zeker ook eens op de website van ‘Moedertaal in NT2’ om beter te kunnen inschatten welke Nederlandse klanken uitdagend kunnen zijn.

Fase 1: alzijdig verkennen van /w/

⌚ 10 à 15 min

De letter VISUEEL en HANDELEND verkennen

Je motiveert en oriënteert met de cover van het prentenboek:

- ‘We leren vandaag **een nieuwe letter**, het is de eerste letter in elk woord van de titel, de <w>.’
 - ‘Kijk even naar de eerste letters van de woorden van de titel.’
 - ‘Welke letters herken je?’
- ‘Luister goed: de titel is ‘Woeste Willem’
 - Je zegt de titel langzaam en benadrukt de beginklanken
 - ‘Ik hoor /w/ aan het begin van elk woord in de titel. De eerste klank is /w/.’ Wijs daarbij de lettervormen <w> aan in de titel.

Vervolgens focus je op de **w-vorm**. Toon de kinderen het kaartje met de letter <w>, bespreek en onderzoek samen de vorm:

- ‘Hoe ziet de letter <w> eruit?’
Je biedt talige ondersteuning door de w-vorm ook zelf te benoemen (bv. ‘een schuine streep naar beneden, dan terug naar boven, weer naar beneden en weer naar boven’)
- ‘Waar lijkt de letter <w> op? En voor jou?’
- ‘Kan je de letter <w> zelf uitbeelden?’
De kinderen beelden met hun lichaam de ‘W’-vorm uit. Ze kunnen dat doen met behulp van kaartjes met daarop afbeeldingen van Tom Schamp. Modelleer hoe je de <w> kunt vormen.
- ‘Kan je de letter <w> schrijven? Probeer eens.’ (bv. met je wijsvinger in de lucht ‘schrijven’, op een wisbordje schrijven, op de wang van je buur schrijven ...)

Stimuleer de kinderen om de doelklank ook uit te spreken terwijl ze de letter <w> visueel verkennen.

De klank AUDITIEF en SPRAAKMOTORISCH verkennen

Na de visuele en handelende verkenning gaan de kinderen **de doelklank beluisteren** en **zelf nauwkeurig uitspreken**. De letter blijft doorheen deze stap altijd zichtbaar voor elk kind.

- Samen blazen we wind in het zeil van Woeste Willem door /w/ lang aan te houden. Je kan hard aanblazen, zacht aanblazen, kort aanblazen ...
- Eventueel met behulp van 'rollen' wordt de doelklank op verschillende manieren 'gemaakt': we spreken /w/ uit als een prinses, als een reus, als een piraat ...

Laat de kinderen de klank uitspreken en **naar elkaar kijken**.

- 'Kijk eens naar de mond van je schoudermaatje als die de klank /w/ uitspreekt. Welke vorm heeft de mond?' Sta stil bij het feit dat de mond net als de vorm van de letter <o> de vorm van een rondje aanneemt, maar dat het rondje kleiner is.

De kinderen bekijken elkaars mond of kijken in een spiegeletje naar hun eigen mond. Je bespreekt met hen het volgende:

- 'Waar voelen we onze tong liggen als je de klank /w/ uitspreekt?'
- 'Leg je hand eens op je keel: trilt je keel als je de klank /w/ zegt? Ja inderdaad, je keel trilt.' (Eventueel even vergelijken met een andere klank die niet trilt, de /f/ bijvoorbeeld)
- 'Komt er lucht uit onze mond of uit onze neus als we klank /w/ zeggen? Houd je hand eens voor je gezicht en zeg de klank /w/ nog een keer. En komt er lucht uit onze mond of uit onze neus als we de klank /w/ zeggen?'

Ter ondersteuning kan je voor jezelf en de kinderen een visualisatie gebruiken van de verschillende 'stapjes' die je zet bij het onderzoeken van een klank.

TIP:

Neem een kijkje op de website van **Kaatje Klank** of **Sokpop en de klanken** waar het alzijdig verkennen duidelijk geïllustreerd wordt.

Fase 2: de klank /w/ uitluisteren

⌚ 10 min

Stap 1 - de doelklank herkennen tussen andere klanken

De kinderen **beluisteren** een **reeks klanken**. Horen ze de /w/, dan rollen ze hun spierballen (waarbij ze hun armen en hoofd in een W-vorm houden) of ze maken een ander afgesproken gebaar voor de /w/. Ze spreken de doelklank daarbij ook nog eens uit op een woeste manier met een woest gezicht!

De letter <w> is doorheen deze hele fase zichtbaar voor alle in kinderen. Je kan bij de start aan de kinderen vragen om de letter <w> te zoeken tussen verschillende letters.

Begin het uitluisteren met een gemakkelijke reeks (bv. /aa/, /k/, /i/ en /m/ in combinatie met /w/) en bouw de moeilijkheid op (bv. ook /f/ en /v/ in combinatie met /w/).

TIP:

Laat niet altijd de volledige groep tegelijk deelnemen. Varieer in groepsgrootte om alle kinderen actief en betrokken te houden. Geef bijvoorbeeld enkel de kinderen die een **witte** trui dragen een beurt, de kinderen die in een **w**agen naar school komen, de kinderen die een **w** in hun naam horen, de kinderen die graag **w**andelen ...

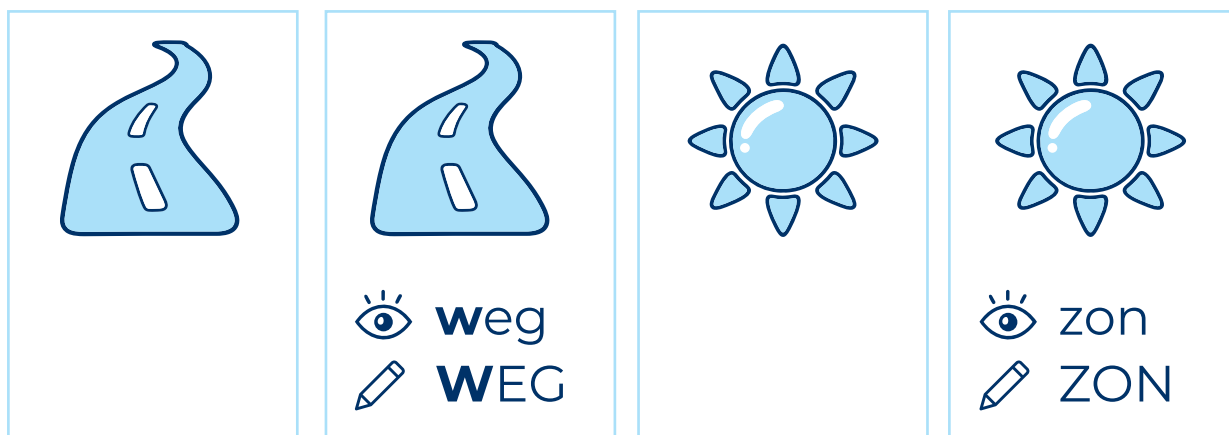
Stap 2 - de doelklank herkennen in woorden

Je kunt voor deze fase inspiratie halen uit de doelwoorden van de methode van het eerste leerjaar. Ook korte klankzuivere woorden uit je thema of het prentenboek *Woeste Willem* kunnen als inspiratiebron dienen.

Bouw gradueel op in moeilijkheid door eerst enkel te bepalen of de doelklank aanwezig is en daarna aan de kinderen te vragen of ze de doelklank aan het begin of aan het einde horen. De kinderen positioneren zich dan in de ruimte om aan te geven waar zij de klank horen.

Om gemakkelijker te observeren welke kinderen de doelklank al auditief herkennen en wie nog extra ondersteuning en oefening nodig heeft, werk je best in kleinere groepen. Zorg ervoor dat je met deze groep in een rustige ruimte kan werken.

Na deze fase krijgen de kinderen een briefje mee naar huis om thuis op zoek te gaan naar voorwerpen waarin ze de /w/ horen. Die voorwerpen (of foto's ervan) mogen ze meebrengen naar de klas.

Fase 3: de klank en letter zoeken in nieuwe woorden

⌚ 15 min

Start kort op met het herhalen van de vorige fase: het uitspreken van de doelklank, het herkennen van de doelklank tussen andere klanken en het herkennen van de doelletter.

De kinderen hebben de kans gekregen om thuis of in de klas (klassikaal of begeleid in kleine groep) **zelf** nog **andere woorden** met de klank /w/ te zoeken. Deze voorwerpen of afbeeldingen worden besproken en verzameld op de 'lettertafel' of in een 'letterdoos'. Noteer de woorden ook in een mindmap rond de letter <w>. Je tekent en schrijft dan alle w-woorden op die de kinderen aanbrengen. Hier ligt opnieuw een kans om aandacht te besteden aan de positie van de 'w' in het woord én aan de letter (bv. 'Oh ja, ik hoor /w/ in wolk én ik zie de <w> ook in het woord. Ze staat helemaal vooraan.').

Als het voor de kinderen te moeilijk is om zelf w-woorden te vinden, kan je hen laten zoeken tussen de namen van de klas of je legt raadseltjes voor. Bijvoorbeeld: 'Het is een klein dier dat begint met /w/, het vliegt, het heeft gele en zwarte strepen op zijn buik en als het boos is prikt het.'

TIP:

Gebruik de dubbele 'w'-bladzijde van het boek *Alfabet* (Dematons, C.): welke woorden vind je hier met de /w/? Kinderen kunnen als verdere verwerking zelf een letterboek maken met alleen maar voorwerpen met de /w/, door afbeeldingen uit te knippen uit bv. tijdschriften of materialen vanuit het 1e leerjaar.

Fase 4: dooroefenen van fonemisch bewustzijn

Auditieve synthese en analyse:

Synthese

Hak enkele gekende korte woorden auditief (bv. w-ei, w-a-s). Laat de kinderen het woord zeggen en de prent waarop ze het woord herkennen, aanduiden.

Een speelse werkvorm is het spelletje 'Ik zie ik zie wat jij niet ziet en dat is ... (bv.) w-o-l. De kinderen kunnen met een vliegenmepper op de juiste prent slaan en het woord daarna luidop zeggen.

Merk je dat dit nog te moeilijk is, dan kan je deze stap eenvoudiger maken door woorden in grotere klankgroepen te splitsen (bv. w – as).

Analyse

Ga aan de slag met de korte woorden die de kinderen en jij verzamelden rond de doelklank. Stel vragen zoals:

- 'Welke klank hoor je aan het begin van /wol/?'
- 'Welke klank aan het einde?'
- 'Welke klanken hoor je in het woord /wol/?'
- 'Hoeveel klanken hoor je in het woord /wol/?'

Maak gebruik van het woordbeeld of een hakstrook om kinderen visueel te ondersteunen.

Auditief manipuleren: klanken weglaten, toevoegen of veranderen:

Vertrek ook hier van korte, gekende woorden waarin de doelklank voorkomt.

Bijvoorbeeld:

- win: we laten /w/ weg. Welk woord blijft er over? (klank weglaten)
- in: we voegen vooraan /k/ toe. Welk woord krijgen we nu? (klank toevoegen)
- was: we vervangen /w/ door /t/. Welk woord krijgen we? (klank veranderen)

Ondersteun deze oefening door telkens expliciet te verwoorden welke klank je weglaat, toevoegt of vervangt. Maak de handeling daarnaast ook visueel zichtbaar met afbeeldingen of voorwerpen en losse letters (bv. magneetletters of letterkaartjes uit het letterdoosje van het eerste leerjaar).

Bijvoorbeeld:

Leg het woord win met losse letters en toon daarnaast de afbeeldingen van win, in en kin. Haal vervolgens de letter w weg en vraag de kinderen op welke afbeelding ze nu in herkennen. Voeg daarna de letter k toe en laat hen aanwijzen waar kin staat afgebeeld. Verwoord daarbij telkens expliciet wat je doet: 'Ik haal /w/ weg van win, nu blijft in over' of 'Ik zet /k/ ervoor, nu wordt in het woord kin.' Zo horen de kinderen niet alleen de verandering, maar zien ze die ook gebeuren.

Je kan dit een aantal keer modelleren, daarna is het aan de kinderen.

Het auditief manipuleren van klanken is een verdiepende stap die vooral geschikt is voor kinderen die alle voorgaande fases vlot beheersen.

Vervolgactiviteiten: hoekenwerk

Verteltafel

- Ter ondersteuning van verhaalbegrip kun je die samen met kinderen opbouwen (denk aan de w-vragen) en ontwerpen.
- De kinderen spelen het verhaal uit. Een mogelijke opbouw: eerst laat je de kinderen in een zelfstandige activiteit vrij experimenteren, vervolgens speel je het verhaal uit als leerkracht en beschrijf je wat er gebeurt, nadien deel je rollen uit aan kinderen (bv. een kind dat Willem 'bedient' en een kind dat Frank 'speelt').

Computerhoek/luisterhoek/boekenhoek

- Het verhaal *Woeste Willem* is te (her)beluisteren in de computerhoek/luisterhoek/boekenhoek. Het prentenboek is te vinden in andere talen op de website 'Prentenboeken in alle talen'.

Schrijfhoek (invented spelling gekoppeld aan functioneel schrijven)

In de schrijfhoek maken de kinderen:

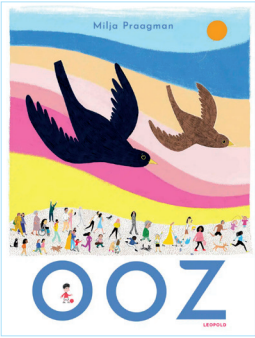
- een **schatkaart** voor een schat die wordt verstopt op de speelplaats
- **flessenpost**, ze schrijven/tekenen korte briefjes die ze in een fles kunnen posten. Op het einde van de dag worden de brieven gelezen.
- een eigen **piratenvlag** (met bijhorende symbolen die staan voor specifieke boodschappen)
- een **'w'-boek**. Ze zoeken in tijdschriften afbeeldingen van voorwerpen die starten met de klank /w/. Ze knippen die afbeeldingen uit en plakken ze in het letterboek.

Zelfstandige activiteiten bij de 'w'

- Gebruik de dubbele W-bladzijde van *Het allermooiste, buitengewone en complete boek van alle letters*. De tekeningen geven inspiratie voor het uitbeelden van de 'W'-vorm met het hele lichaam. Je kan afbeeldingen van deze dubbele pagina verwerken in een beweegdobbelsteen, eventueel aangevuld met andere lettertekens.
- Woeste-Willem-wingo: bingo met afbeeldingen uit het prentenboek, waaronder ook 'w-woorden' = verwerkingsspelletje na het voorleesmoment dat ook inzet op klanktekenkoppeling.
- Wolk als rode draad: kartonnen wolk waaraan w-woorden worden gehangen (de prent met het woord) doorheen de twee weken.
- Voelzak met voorwerpen met de /w/. Welke voorwerpen beginnen met de /w/?
- Laat de 'W'-vorm in modder of in scheerschuim schrijven, laat het namaken met Playdoh of met watten.
- Een waterbak waarin kinderen met hengeltjes de letter <w> zoeken die samen met andere letters op de bodem ligt. Je kan aan deze hoek ook een spraakknop toevoegen. Iedere keer als de kinderen de letter <w> vinden, drukken ze op de knop en horen ze de correcte klank. (Dit kan ook een confettibak, een pelletbak ... zijn)

SCENARIO 5

Aanbrengen van 'oo'

Doelgroep	Derde kleuterklas	
Betekenisvolle context	In het thema 'de zoo' maken de kinderen kennis met de wereld van dieren van dichtbij en veraf. Ze ontdekken hoe dieren leven, wat ze eten en welke kenmerken hen zo bijzonder maken. In een subthema worden ze uitgedaagd om met een andere blik te kijken naar de dieren én naar zichzelf. Via het prentenboek OOOZ bekijken de kinderen de zoo vanuit een verrassend perspectief: niet de mensen kijken naar de dieren, maar omgekeerd. Dit prikkelt verwondering en nodigt uit om vragen te stellen, verschillen en gelijkenissen te ontdekken en zich in te leven in een andere kijk op de wereld.	
Mogelijk prentenboek	Praagman, M. (2024). OOZ. Leopold. Het verhaal gaat over Mereltje en papa, twee merels, die op uitstap gaan. Ze gaan vandaag mensen kijken in OOOZ. Maar wat ze zien roept veel vragen op... Waarom hebben mensen zo'n rare veren? Overwinteren ze ook in het zuiden? En kan je een mens krijgen voor je verjaardag? Dit prentenboek bekijkt mensen en vogels vanuit een origineel perspectief. Naast het verhaal zitten er in illustraties ontzettend veel grappige details verwerkt die voor veel boeiende gesprekken kunnen zorgen.	
Aanpak fonemisch bewustzijn & klanktekenkoppeling	Fase 1: alzijdig verkennen Fase 2: de klank uitluisteren Stap 1 – klank herkennen tussen andere klanken Stap 2 – klank herkennen in woorden Fase 3: de klank en letter zelf zoeken in nieuwe woorden Fase 4: dooroefenen van fonemisch bewustzijn Deze fases worden herhaald en verspreid over verschillende dagen.	

Doelen	• De kleuters kunnen de klank /oo/ in gesproken woorden op verschillende posities herkennen (fonemisch bewustzijn). (MD 1.1.2.) • De kleuters kunnen een variatie aan klanken in mk-, km- en mkm-woorden onderscheiden (fonemisch bewustzijn). (MD 1.1.3.) • De kleuters kunnen de lettercombinatie <oo> koppelen aan de klank /oo/ (klanktekenkoppeling). (MD 1.1.4.) • De kleuters kennen woord, woorddeel, klankgroep, rijm, klank, letter. (MD 1.4.4.) • De kleuters kunnen basiselementen van het taalsysteem toepassen in taal(spel): klanken, klankgroepen, rijm, letter- en cijfersymbolen, klanktekenkoppeling, woorden. (MD 1.4.5.)
Beginsituatie	De kinderen maakten al kennis met verschillende letters en klanken. Het prentenboek <i>Ooz</i> werd hiervoor minstens twee keer interactief voorgelezen. Verhaalbegrip stond bij die twee voorleesmomenten centraal als doel. • Tijdens het eerste voorleesmoment ligt de focus op verhaalelementen (de titel, belangrijkste boodschap, verhaal of inhoud navertellen met de w-vragen). • In het tweede voorleesmoment wordt er interactief voorgelezen en doorgevraagd op het wisselende perspectief in het verhaal (binnen – buiten de zoo).
Materialen	• Praagman, M. (2024). <i>OOZ</i>. Leopold. • Afbeeldingen van korte klankzuivere oo-woorden, bv. oog, kool, boon ... (haal inspiratie uit 1e leerjaar) • Kaartje met de letter <oo> • Spiegeltjes voor elk kind • Eventueel: fluistertelefoon voor elk kind
Andere mogelijkheden	Het prentenboek werd in dit scenario uitgewerkt vanuit de focus ‘verwondering’, vanuit de /oo/. Een andere mogelijkheid is de /z/, van ‘zoo’ en vanuit gericht kijken: ‘Wat zie jij?’ ‘Wat zien de merels?’ Andere prentenboeken om rond ‘oo’ te werken: • De Kinder, J. (2025). <i>Rood</i>. De Eenhoorn. • Ross, A. J. (2025). <i>Hé, kijk! Een boot!</i> Gottmer. Andere prentenboeken binnen de insteek dieren/zoo: • Alemagna, B. (2025) <i>Harold Snipperpots leukste ramp aller tijden</i>. Boycott. • Hoare, B. (2019). <i>Het dikke boek van alle bijzondere dieren</i>. Lannoo. • Portman, A. (2025). <i>Dieren spotten doe je zo!</i> Lannoo.
Differentiatie	• Herneem fases van het stappenplan (fase 1, 2, 3) met kinderen die hier nog moeite mee hebben. Doe dat in een klein groepje of individueel. • Voor kinderen met een andere thuistaal is het belangrijk om extra in te zetten op fase 1, dit kan in de vorm van preteaching. Kijk zeker ook eens op de website van ‘Moedertaal in NT2’ om beter te kunnen inschatten welke Nederlandse klanken uitdagend kunnen zijn.

Fase 1: alzijdig verkennen van /oo/

⌚ 10 à 15 min

De letter VISUEEL en HANDELEND verkennen

Knoop **een gesprekje** aan met de kinderen over de kaft van het prentenboek en vertel dat jullie vandaag een nieuwe letter zullen leren.

- 'Wat zien jullie op de kaft?'
- 'Welke letters herken je al op de kaft?'

Vervolgens focus je op **de oo-vorm**. Toon de kinderen het kaartje met de letter <oo>, bespreek en onderzoek samen de vorm:

- 'Hoe ziet de letter <oo> eruit?'
Je biedt talige ondersteuning door de oo-vorm ook zelf te benoemen (bv. 'twee rondjes naast elkaar')
- De kinderen gaan op onderzoek in de klas vanuit de vraag: 'Waar lijkt de letter <oo> op?' Zien de kinderen in hun klas of op de speelplaats vormen die doen denken aan de letter <oo>?
- 'Kan je de letter <oo> zelf uitbeelden of schrijven? Probeer eens.' (bv. met je twee handen een rondje maken, met je vinger in de lucht 'schrijven', op een wisbordje schrijven ...)

Maak continu de koppeling tussen de vorm en de klank, bv. door mee gaan zoeken en, telkens wanneer een vorm wordt gevonden die lijkt op de letter <oo>, verbaasd 'oo!' te roepen. Stimuleer de kinderen om de doelklank ook uit te spreken terwijl ze de letter <oo> visueel verkennen.

Ook de merels zijn verder op onderzoek gegaan, en maakten allemaal foto's van dingen die hen aan de oo deden denken. Bekijk samen de foto's en vraag de kinderen of ze de oo-vorm kunnen herkennen. (Eventueel in duo of klassikaal, afhankelijk van de klasgroep). Laat hen met stiften (of ander schrijfmateriaal) de vorm 'tekenen' op de afgedrukte foto's.

De klank AUDITIEF en SPRAAKMOTORISCH verkennen

Na de visuele en handelende verkenning, gaan de kinderen nu de doelklank beluisteren en zelf nauwkeurig uitspreken. De letter blijft doorheen deze stap altijd zichtbaar voor elk kind.

Focus op verschillende manieren om de klank uit te spreken. De /oo/ kan lang worden aangehouden, luid of zacht worden uitgesproken, verwonderd, verbaasd of geschrokken klinken.

- 'Wie kan de klank /oo/ eens heel zachtjes uitspreken?'
- 'Wie kan hem eens heel luid zeggen?'
- 'Hoe lang kunnen we /oo/ zeggen?'
- 'Ken je /m/ (bv.) nog? Kun je die ook zo lang blijven zeggen als de /oo/?'
- De kinderen kunnen de klank ook zeggen met een fluistertelefoon.

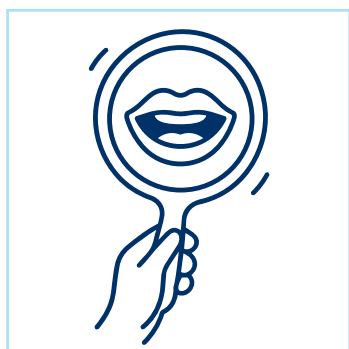
Laat de kinderen de klank vervolgens uitspreken en naar elkaar kijken.

- 'Kijk eens naar mijn mond/de mond van je buur die de klank /oo/ uitspreekt: wat zie je? Welke vorm heeft de mond?' Sta stil bij het feit dat de mond de vorm van een rondje aanneemt, net als de vorm van de letter <oo>.

De kinderen bekijken elkaars mond of kijken in een spiegel naar hun eigen mond. Je bespreekt met hen de volgende vragen:

- 'Waar voelen we onze tong liggen als je de klank /oo/ uitspreekt?'
- 'Leg je hand eens op je keel: trilt je keel als je de klank /oo/ zegt? Ja inderdaad, je keel trilt.' (Eventueel even vergelijken met een andere klank die niet trilt, de /s/ bijvoorbeeld)
- 'Komt er lucht uit onze mond of uit onze neus als we klank /oo/ zeggen? Houd je hand eens voor je gezicht en zeg de klank /oo/ nog een keer. En komt er lucht uit onze mond of uit onze neus als we /oo/ zeggen?'

Ter ondersteuning kan je voor jezelf en de kinderen een visualisatie gebruiken van de verschillende 'stapjes' die je zet bij het onderzoeken van een klank.

TIP:

Neem een kijkje op de website van **Kaatje Klank** of **Sokpop en de klanken** waar het alzijdig verkennen duidelijk geïllustreerd wordt.

Fase 2: de klank /oo/ uitluisteren

⌚ 10 min

Stap 1 - de doelklank herkennen tussen andere klanken

De kinderen **beluisteren** een **reeks klanken**. Horen ze de /oo/, dan steken ze hun vogel in de lucht of ze maken een ander afgesproken gebaar voor de oo (oo-vorm met twee handen). Ze spreken de doelklank daarbij ook uit.

De letter <oo> is doorheen deze hele fase zichtbaar voor alle in kinderen. Je kan bij de start aan de kinderen vragen om de letter <oo> te zoeken tussen verschillende letters.

Je begint het uitluisteren met een gemakkelijke reeks (bv. /ee/, /m/, /e/ en /s/ in combinatie met /oo/) en bouwt de moeilijkheid op (met daarin ook de klanken /o/ en /oe/).

TIP:

Laat niet altijd de volledige groep tegelijk deelnemen. Varieer in groepsgrootte om alle kinderen actief en betrokken te houden. Geef bijvoorbeeld enkel de beurt aan de kinderen met een **grote** broer of zus of kinderen die graag **koken** of de kinderen die **oorbellen** aan hebben ...

Stap 2 - de doelklank herkennen in woorden

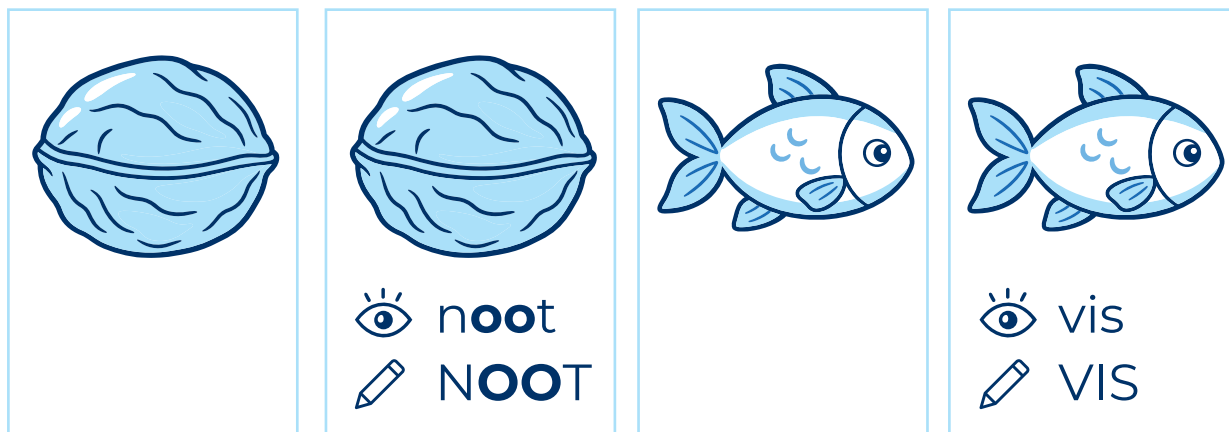
De kinderen gaan nu aan de slag met **het auditief herkennen van de doelklank** in **woorden** die door de leerkracht geselecteerd zijn.

De merels hebben voorwerpen meegebracht waarvan zij denken dat het oo-woorden zijn. Kunnen de kinderen even meehelpen? De merels zijn nog niet helemaal zeker.

Samen worden de verschillende afbeeldingen of voorwerpen bekeken en verklankt: 'Hoor je de klank /oo/ in dit woord?' De kinderen luisteren goed en zeggen het woord mee. De oo-woorden mogen ze in de boom van de merels hangen.

Bij de keuze van de woorden zorg je ervoor dat je korte klankzuivere woorden aanbiedt met en zonder de klank /oo/ (bv. zoo, oor, noot, bal, boom, doos, kat, veer ...).

Ter ondersteuning kun je de afbeeldingen van deze woorden tonen. Op de achterkant van de kaartjes zet je het woordbeeld (in lees – en kapitaalletter) om samen de doelklank te koppelen aan de doelletter.

Je kunt voor deze fase inspiratie halen uit de doelwoorden van de methode van het eerste leerjaar. Ook korte klankzuivere woorden uit je thema of het prentenboek OOO kunnen als inspiratiebron dienen.

Om gemakkelijker te observeren welke kinderen de doelklank al auditief herkennen en wie nog extra ondersteuning en oefening nodig heeft, werk je best in kleinere groepen. Zorg ervoor dat je met deze groep in een rustige ruimte kan werken.

Na deze fase krijgen de kinderen een briefje mee naar huis om thuis op zoek te gaan naar voorwerpen waarin ze /oo/ horen. Die voorwerpen (of foto's ervan) mogen ze meebrengen naar de klas.

Fase 3: de klank en letter zoeken in nieuwe woorden

⌚ 15 min

Start kort op met het herhalen van de vorige fase: het uitspreken van de doelklank, het herkennen van de doelklank tussen andere klanken en het herkennen van de doelletter.

Bekijk en verklank de van thuis **meegebrachte voorwerpen**. Iedereen luistert mee of het inderdaad een oo-woord is. Die oo-voorwerpen krijgen een plaatsje op de lettertafel of in het letterhuis of de boom van de merels.

Noteer de woorden ook in een mindmap rond de letter <oo>. Je tekent en schrijft dan alle oo-woorden op die de kinderen aanbrengen. Hier ligt een kans om aandacht te besteden aan de positie van de 'oo' in het woord én aan de letter (bv. 'Oh ja, ik hoor /oo/ in oor én ik zie de letter <oo> ook in het woord. De letter staat in het begin).

De kinderen zoeken (klassikaal of begeleid in kleine groep) **zelf** nog **andere woorden** met de klank/oo/. Hier kan je terug gebruik maken van het prentenboek. De kinderen bekijken in duo één of enkele prenten van het prentenboek. Ze mogen aangeven of ze een oo-woord zien. Het woord wordt uitgesproken en aangeduid met een post-it. Eventueel kan je enkele prenten lamineren of kopiëren en de kinderen vragen om met een marker aan te duiden waar ze het oo-woord hebben gevonden.

Als het voor de kinderen nog moeilijk is om zelf oo-woorden te vinden, kan je hen laten zoeken tussen de namen van de klas of je legt raadseltjes voor. Bijvoorbeeld: 'Ik zoek een lichaamsdeel dat begin met /oo/, je hebt er twee, ze zitten soms verstopt onder je haren.'

Fase 4: dooroefenen van fonemisch bewustzijn

Auditieve synthese en analyse:

Synthese

Hak enkele gekende korte woorden auditief (bv. oo-g, p-oo-t). Laat de kinderen het woord zeggen en de prent waarop ze het woord herkennen, aanduiden.

Een speelse werkvorm is het spelletje 'Ik zie ik zie wat jij niet ziet en dat is ...' (bv.) d-oo-s. De kinderen kunnen met een vliegenmepper op de juiste prent slaan en het woord daarna luidop zeggen.

Merk je dat dit nog te moeilijk is, dan kan je deze stap eenvoudiger maken door woorden in grotere klankgroepen te splitsen (bv. doo – s).

Analyse

Ga aan de slag met de korte woorden die de kinderen en jij verzamelden rond de doelklank. Stel vragen zoals:

- 'Welke klank hoor je aan het begin van /roos/?'
- 'Welke klank aan het einde?'
- 'Welke klanken hoor je in het woord /roos/?'
- 'Hoeveel klanken hoor je in het woord /roos/?'

Maak gebruik van het woordbeeld of een hakstrook om kinderen visueel te ondersteunen.

Auditief manipuleren: klanken weglaten, toevoegen of veranderen:

Vertrek ook hier van korte, gekende woorden waarin de doelklank voorkomt.

Bijvoorbeeld:

- boom: we laten /b/ weg. Welk woord blijft er over? (klank weglaten)
- oom: we voegen vooraan /r/ toe. Welk woord krijgen we nu? (klank toevoegen)
- room: we vervangen /oo/ door /aa/. Welk woord krijgen we? (klank veranderen)

Ondersteun deze oefening door telkens expliciet te verwoorden welke klank je weglaat, toevoegt of vervangt. Maak de handeling daarnaast ook visueel zichtbaar met afbeeldingen of voorwerpen én losse letters (bv. magneetletters of letterblokjes uit de letterdoos van het eerste leerjaar).

Bijvoorbeeld:

Leg het woord boom met losse letters (b-oo-m) en toon daarnaast de afbeeldingen van boom, oom en roos. Neem vervolgens de letter b weg en vraag de kinderen op welke afbeelding ze nu oom herkennen. Verwoord daarbij telkens expliciet wat je doet: 'Ik leg /b -oo -m/, ik neem /b/ weg, nu krijg ik het woord oom.' Zo horen de kinderen niet alleen de verandering, maar zien ze die ook gebeuren.

Je kan dit een aantal keer modelleren, daarna is het aan de kinderen.

Het auditief manipuleren van klanken is een verdiepende stap die vooral geschikt is voor kinderen die alle voorgaande fases vlot beheersen.

Vervolgactiviteiten: hoekenwerk

Leeshoek

- Kinderen 'lezen' het prentenboek opnieuw in de leeshoek, eventueel met attributen of met grote prenten die ze in de juiste volgorde kunnen leggen.
- Kinderen 'lezen' andere boeken in het thema.
- Kinderen bedenken zelf verhaallijntjes met enkele personages uit het prentenboek. De personages worden vaak hernomen op de verschillende prenten, bv. de jongen met de rode bal.

Schrijfhoek (invented spelling gekoppeld aan functioneel schrijven)

In de schrijfhoek maken de kinderen:

- een **dierenboek** met hun lievelingsdier of met fantasiedieren voor in de leeshoek. Ze gaan op zoek naar eigenschappen van hun dier en kunnen hun dier vergelijken met de mens. Waarin lijken we op elkaar? wat doen we helemaal anders?
- **naambordjes** voor de dieren die in hun dierentuin wonen.
- een **code** om de dieren te helpen ontsnappen. In een doorschijnende bak/koffer/mand zitten dieren (knuffels of kleine speelpopjes) opgesloten. De kinderen moeten de laatste (of de eerste) letter van elk dier dat in de bak zit noteren om de code te kraken en zo de dieren te bevrijden. (voor sterkere kinderen en/of later in het schooljaar)
- een **'oo'-boek**. Ze zoeken in tijdschriften afbeeldingen van voorwerpen waarin ze de klank /oo/ horen. Ze knippen die afbeeldingen uit en plakken ze in het letterboek. Ze versieren ook een grote letter <oo>.

Zelfstandige activiteiten bij 'oo'

- Voelzak met voorwerpen met /oo/. In welke voorwerpen hoor jij /oo/?
- Laat de 'OO'-vorm in modder of in scheerschuim schrijven, laat het namaken met Playdoh, met loose parts, met watten, met ...
- Kinderen zoeken twee o-vormen om tot de oo te komen. Deze letters zitten samen met andere letters in de zandbak (of in een pelletbak of iets dergelijks) verstopt. Je kan aan deze hoek ook een spraakknop toevoegen. Iedere keer als de kinderen de letter <oo> vormen, drukken ze op de knop en horen ze de correcte klank.
- Kinderen zoeken de letter <oo> met een vergrootglas in tijdschriften en knippen de letters uit om in hun letterboekje te plakken.
- ...

Integratie in het leesbeleid

Technische aspecten in een doorgaande lijn van kleuter- naar lager onderwijs

Een doordachte aanpak van de geletterdheidsontwikkeling in de kleuterschool legt een stevige basis voor het latere lezen en schrijven.

Bij de **jongste kleuters** wordt geletterdheid vanuit een positief-talige grondhouding spontaan gestimuleerd, en dus vaker impliciet. Een leerkracht die verwijst naar picto's op speelgoedbakken tijdens het opruimmoment, die met een daglijn expliciteert welke activiteiten er op het programma staan of die samen met kleuters zoekt naar een informatief prentenboek over slakken, brengt kleuters ongedwongen in contact met schriftelijke boodschappen. Modelgedrag bij het voorlezen van het berichtje van de directie over het bezoek aan de speeltuin verduidelijkt aan kleuters waarom we lezen en schrijven. Interactief voorlezen uit rijke prentenboeken wakkert boekoriëntatie en verhaalbewustzijn van kleuters aan (Schiepers et al., 2024).

Ook blijft het de moeite lonen om met jonge kleuters het *auditief geheugen* aan te spreken in de vorm van klank- en rijmspelletjes, versjes, gedichtjes en liedjes. Zo'n aanpak blijft dicht bij de speelsheid van de doelgroep, en laat kleuters op een natuurlijke wijze oefenen op *fonologisch bewustzijn* en spraakmotoriek. Ook *auditieve discriminatie* kan op een laagdrempelige manier aan bod komen bij deze doelgroep. Het geluid van een trein herkennen tussen een reeks geluiden binnen het thema 'voertuigen', naast bv. dat van een stoomboot, een auto of een motor, stimuleert *auditieve discriminatie* op een niet-talige manier. Een geluidenmemory met schuddoosjes zet in op zowel *auditief geheugen* en *auditieve discriminatie*. Voorwerpen die op elkaar rijmen categoriseren, kan een manier zijn om *fonologisch bewustzijn* aan te wakkeren. Zo horen 'koek', 'boek' en 'doek' samen, net als 'veer', 'beer' en 'peer'. Belangrijk hierbij is wel dat de leerkracht als rolmodel uitlegt wat rijm is en hoe je het kan herkennen.

Daarnaast kan de leerkracht heel bewust stilstaan bij de betekenis en aanwezigheid van voor kleuters zichtbare boodschappen in de vorm van letters. De letter op een trui, De 'Zzzz' bij de slapende tijger in *Ssst! De tijger slaapt*, een klanknabootsing in een tekstballon van een stripverhaal ... Letters die zich doorheen de dag aanbieden, zijn kansen om te grijpen. Ze maken kleuters warm om later de code te leren kraken. Bij het opmerken van de geletterde omgeving schenkt de leerkracht aandacht aan het juist verklanken van letters. De 'b' in 'beer' is een /b/, en geen /bee/. De 'r' is een /r/, geen /er/. Op die manier zet de leerkracht een eerste stap richting fonemisch bewustzijn én actieve letterkennis, twee belangrijke voorspellers van leessucces.

Vanaf de tweede kleuterklas kan de leerkracht een stapje verder gaan. Het fonemisch bewustzijn en de actieve letterkennis kan nu explicieter worden geoefend. De eerste drie fasen uit het stappenplan letterkennis en fonemisch bewustzijn kunnen daarbij een handig houvast betekenen. *Auditieve discriminatie* van klanken tussen andere klanken en klanken in woorden zijn namelijk de meest toegankelijke vaardigheden van het fonemisch bewustzijn. Die vaardigheden kunnen bij deze kleuters dus zeker worden gestimuleerd.

Auditieve synthese en analyse zijn andere vaardigheden binnen het fonemisch bewustzijn. Ze bevinden zich in de vierde fase van het stappenplan, en komen best pas aan bod als het taalbewustzijn van kleuters zich

voldoende heeft ontwikkeld. Voor veel kleuters is dat pas in de **derde kleuterklas**, maar dat is niet noodzakelijk zo voor alle kleuters. *Auditieve manipulatie*, de moeilijkste vaardigheid, kan een extra uitdaging bieden voor oudere kleuters van wie het taalbewustzijn een snellere groei doormaakte. Om die vaardigheid bij zoveel mogelijk kleuters te kunnen stimuleren, is het essentieel om visuele ondersteuning te bieden. Dat kan met behulp van de bijhorende lettervormen en voorwerpen of afbeeldingen.

De opbouw die hierboven werd geschetst, kan richting geven bij het uitzetten van een verticale lijn in het kleuteronderwijs. De aangehaalde vaardigheden per kleuterklas zijn echter niet absoluut, auditieve discriminatie van klanken kan bijvoorbeeld ook met de jongste kleuters die interesse tonen en eraan toe zijn. Hetzelfde geldt voor auditieve synthese en analyse. Dat zijn vaardigheden die zeker ook aan bod kunnen komen bij kleuters uit de tweede kleuterklas die meer uitdaging kunnen gebruiken. Voor kleuters die meer ondersteuning nodig hebben in hun geletterdheidsontwikkeling, kan het dan net weer erg zinvol zijn om voorgaande stappen te hernemen.

In onze leergemeenschappen rees herhaaldelijk de vraag in welke **volgorde klanktekenkoppelingen** best worden aangebracht. In het algemeen geldt dat stemhebbende klanken die je lang kan aanhouden gemakkelijker te herkennen zijn. Klanken als /m/, /v/ en /z/ zijn dus gemakkelijker te onderscheiden dan stemloze klanken zoals /f/ of /s/. De stemloze plofklanken /p/, /t/ en /k/ zijn het moeilijkst uit te luisteren, omdat ze slechts een fractie van een seconde te horen zijn bij het uitspreken, zeker als ze aan het begin van een woord staan. Lange klinkers, zoals de /oo/, blijken gemakkelijker uit te luisteren te zijn dan korte klinkers zoals de /o/ (Schellekens & Verhoeven, 2019). Er valt dus wel een opbouw in moeilijkheidsgraad te ontwaren in onze set klanken, maar ook andere factoren bepalen mee wat gemakkelijk of moeilijk is voor kinderen. Zo kan het afhangen van de thuistaal of bepaalde klanken moeilijker te beluisteren of uit te spreken zijn. Het klankverschil tussen een korte en lange klinker is voor Turkssprekende kinderen bijvoorbeeld moeilijk te horen, en dus ook moeilijker om zelf te produceren. Welke opbouw leerkrachten aanhouden, is dus een interessant onderwerp van gesprek op school, maar is niet het enige en belangrijkste onderwerp in functie van een doordachte leeslijn op school.

Tijdens de laatste bijeenkomst van de leergemeenschap maakten we samen met de leerkrachten tijd om stappen te zetten richting die **doorgaande lijn**. Met behulp van een aantal gespreksstarters kregen de kleuterleerkracht en de leerkracht van het eerste leerjaar inzicht in elkaars klaspraktijk. Er werd uitgewisseld over de klanktekenkoppelingen die in de kleuterschool worden aangeleerd, en welke in het eerste leerjaar. Leerkrachten vertelden elkaar over de manieren waarop ze klanktekenkoppelingen aanleren, maar stemden ook af welke begrippen ze hanteren bij het benoemen van posities van klanken (bv. 'kop, buik, staart') en welke werkwoorden ze gebruiken voor analyse en synthese (bv. 'hakken-plakken'). Ook werd er vergeleken hoe beide leerkrachten aandacht hebben voor letterfamilies (bv. lange en korte klinkers, medeklinkers ...). In gesprek werd het mogelijk om de afzonderlijke aanpakken toekomstgericht op elkaar af te stemmen, wat de aanwezige leerkrachten als erg waardevol ervoeren. Een uitgebreid overzicht van mogelijke vragen vind je op de website van Kaatje Klank (Algoet & Van Severen, 2024).

Technisch lezen als een onderdeel van krachtig leesonderwijs

Kunnen lezen betekent een opwaartse spiraal. Eens de code is gekraakt en leerlingen tot vloeiend lezen zijn gekomen, openbaart zich een wereld van verhalen en kennis. Een lezer die daarnaast ook nog eens graag en veel leest, zet voor zichzelf een herhalende oefenkans op. Hij/zij timmert aan woordenschat en bouwt aan inzicht in woordopbouw, zins – en tekststructuren. Omdat goed, graag en veel lezen van zo'n doorslaggevend belang is voor schoolsucces, is een krachtige leesdidactiek de verantwoordelijkheid van elke leerkracht binnen het team. Het aanvankelijke leesonderwijs, dat in het eerste leerjaar wordt afgerond, wordt in de kleuterklas voorbereid als deel van beginnende geletterdheid. Ook wanneer het aanvankelijke leesproces is afgerond in het eerste leerjaar, en we spreken van voortgezet (vlot en vloeiend) lezen, is het verhaal niet afgelopen. Leerkrachten van de lagere school hebben de belangrijke taak om hun leerlingen te ondersteunen om blijvend leesplezier en – succes te ervaren. Zowel in de minimumdoelen voor het vierde leerjaar als voor het zesde leerjaar blijft vlot en vloeiend lezen terugkomen.

Dat technisch vlot en vloeiend leren lezen maar één aspect van een geslaagd leesproces is, bleef voor ons en de meewerkende leerkrachten een belangrijk uitgangspunt. Kinderen die hun eerste stappen zetten richting aanvankelijk lezen en daarbij een toenemend fonemisch bewustzijn en een grotere actieve letterkennis tonen, zijn goed op weg. Nog vlotter zal de leesstart verlopen als ze werden ingebed in een krachtig leesonderwijs: een didactiek die luisterbegrip, (voor)leesplezier en leesgedrag stimuleert (Hebbrecht & Vansteelandt, 2023).

In ons onderzoek richtten we onze aandacht op klanken en letters en namen we dus eerst en vooral de technische aspecten van het leren lezen onder de loep. Maar onze zoektocht naar een effectieve en contextrijke aanpak om kinderen voor te bereiden op vlot en vloeiend lezen bracht ons al snel bij kwaliteitsvolle prentenboeken. Een prentenboek voorlezen betekent immers een constante wisselwerking tussen vorm en betekenis, en zet zo in op het ruimere plaatje: verhaalbegrip en – plezier. De stapsgewijze aanpak voor het stimuleren van fonemisch bewustzijn kon starten nadat het prentenboek verschillende malen interactief werd aangebracht. Af en toe ontdekten we ook een betekenisvolle samenhang tussen inhoudelijke elementen uit het verhaal en de vorm van de doelletter of het geluid van de doelklank. Zo werden er bijvoorbeeld ronde propjes gevormd om de alzijdige verkenning te ondersteunen bij doelklank /o/ bij het prentenboek 'Propje' en maakten de kinderen een 'woeste' beweging telkens ze de /w/ hoorden door hun armen in een W-vorm te houden. De kinderen activeren betekende motiveren in dit geval, en de betrokkenheid bleek tijdens die momenten dan ook telkens hoog te zijn. Ook in latere fases van het stappenplan probeerden we, samen met de leerkrachten, om het verhaal als aanknopingspunt te blijven inzetten. Vooral in de vervolgactiviteiten zorgde het prentenboek opnieuw voor context. De kinderen kunnen het verhaal van Woeste Willem bijvoorbeeld uitspelen met een zelfgemaakte verteltafel, inschrijvingsformulieren voor de vliegwedstrijd ontwerpen en 'schrijven' binnen het thema *De fantastische vliegwedstrijd* en een nieuwe kافت voor *Rinus* bedenken.

Samen aan de slag met Lesson Study

De concrete uitwerking van onze stapsgewijze aanpak binnen de context van een rijk prentenboek is te vinden in de scenario's. Onze leidraad tijdens het ontwerpproces van die scenario's was de professionaliseringmethodiek van Lesson Study (Martens & Spanjers, 2020). We kozen heel bewust voor deze methodiek. We wilden leerkrachten eigenaarschap geven én teamleren bevorderen. Omdat de methode leraars collectief laat onderzoeken, geloven we er bovendien in dat ze effectief kan zijn als actie binnen een krachtig leesbeleid op school.

In een eerste bijeenkomst stonden we met de schoolteams stil bij onze **onderzoeksvraag**: 'Hoe kunnen we taalbeschouwelijke basiskennis over klanken en letters integreren in betekenisvolle voorleesactiviteiten?' Om zo goed mogelijk vanuit een gezamenlijke uitvalsbasis te kunnen vertrekken, lieten we de verschillende schoolteams binnen de leergemeenschappen kennismaken met hedendaagse **wetenschappelijke inzichten** over beginnende geletterdheid. We zoomden uitvoerig in op twee krachtige voorspellers voor later leessucces, fonemisch bewustzijn en klanktekenkoppelingen, en bespraken de verschillende fasen van het stappenplan.

In een volgende bijeenkomst bogen we ons in kleinere groepen over een **gezamenlijk scenario**. In elke groep zaten de leerkrachten van twee verschillende scholen: twee leerkrachten uit de derde kleuterklas en twee leerkrachten uit het eerste leerjaar. Gewapend met een checklist voor een **kwalitatief prentenboek** en met voldoende leesmateriaal selecteerde elke groep een sterk prentenboek dat geschikt was om een nieuwe klanktekenkoppeling aan te brengen. Vervolgens werkten we het scenario fase per fase uit, rekening houdend met de opgedane inzichten. We spraken ook af wie de activiteit zou uitvoeren in de praktijk, op welke momenten we zouden komen observeren én welke kinderen de focus zouden zijn van onze observatie. Lesson Study vraagt immers dat je observeert om later te kunnen bijsturen, maar niet met de focus op de leerkracht. De kinderen en de les zelf zijn het onderwerp van de observatie, wat een bezoek door externe leerkrachten al een heel stuk minder spannend maakt en de gedeelde verantwoordelijkheid voor het scenario in de verf zet.

De daaropvolgende maanden werden de **scenario's uitgetest** in de praktijk en **geobserveerd** door de andere leerkrachten. Waar mogelijk hielden de bezoekende leerkrachten korte **informele nabesprekingen** met de geobserveerde kinderen: 'Wat vond je leuk?', 'Wat vond je moeilijk, wat gemakkelijk?' ...

De belangrijkste conclusies werden verzameld en gedeeld met elkaar tijdens een volgende samenkomst. De verschillende groepjes brachten verslag uit aan elkaar en gaven elkaar op die manier een schat aan inspiratie. Elk ontwerpgroepje was immers vanuit een eigen scenario vertrokken bij de uitvoering. Observaties werden besproken, input verzameld en feedback neergeschreven. Op basis daarvan werden de **scenario's verder verfijnd** om ze te kunnen delen met de andere schoolteams die deelnamen aan het onderzoek. Enkele leerkrachten maakten onderlinge afspraken om **opnieuw** bij elkaar te komen. Een blik over het muurtje gaf heel wat aanwezigen een gedrevenheid om hun eigen lespraktijk te verbreden.

Hoewel Lesson Study een grote inzet en open houding van collega's vraagt, biedt deze methodiek veel kansen voor diepgaand leren binnen een schoolteam. Een belangrijke voorwaarde is een veilige teamcultuur waarin collega's zich kwetsbaar en onderzoekend durven opstellen. Op die manier kan Lesson Study niet alleen bijdragen aan de professionele ontwikkeling van leerkrachten, maar ook aan een sterk en gedragen leesbeleid binnen de school.

Literatuur

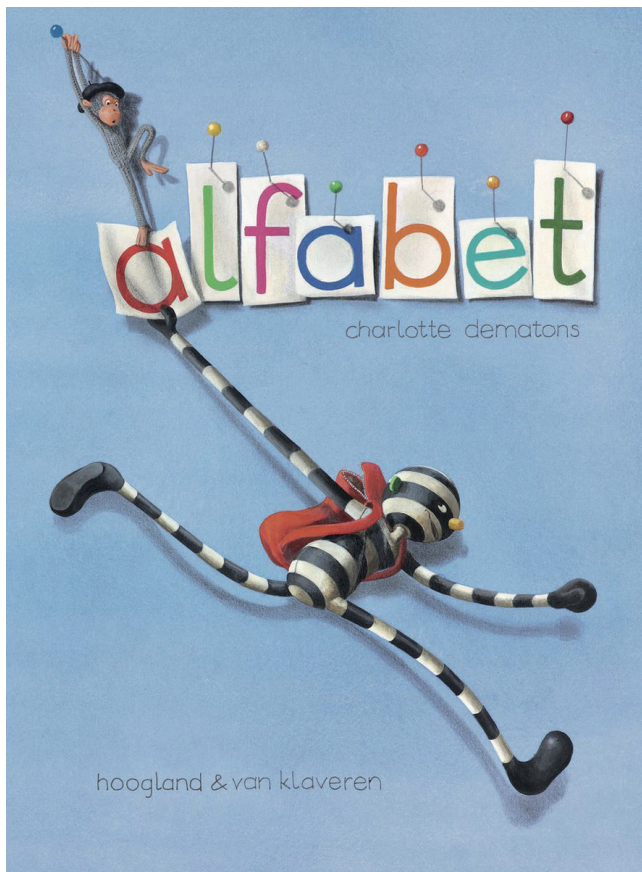
Literatuur

- Algoet, M., & Van Severen, L. (2024). *Kaatje Klank. Methodiek voor klankbewustzijn en voorbereidend lezen*. VVL.
- Barbier, K., Struyf, E., Donche, V., & Bodvin, K. (2020). *Lesson Study. Samen de klaspraktijk voor leerlingen verbeteren*. Acco.
- Eskes, M. (2024). *Technisch lezen in een doorlopende lijn: Een praktisch handboek voor de basisschool*. Uitgeverij Pica.
- Leerpunt. (2021). *Phonics-aanpak*. <https://leerpunt.be/toolkit/toolkit-leren-lesgeven/phonics-aanpak>
- Leerpunt. (2023). *Inzetten op communicatie en taal*. <https://leerpunt.be/toolkit/toolkit-leren-ontwikkeling-bij-kleuters/inzetten-op-communicatie-en-taal>
- Leerpunt. (2023). *Beginnende geletterdheid stimuleren*. <https://leerpunt.be/aan-de-slag/toolkit-leren-ontwikkeling-bij-kleuters/beginnende-geletterdheid-stimuleren>
- Martens, L., & Spanjers, L. (2020). Samen aan de slag met Lesson Study: Een praktijkvoorbeeld uit de Banaba Meertalig Onderwijs. *School-en Klaspraktijk*, 61(2), 28-37.
- Schellekens, M., & Verhoeven, L. (2019). *Werkmap fonologisch en fonemisch bewustzijn*. CPS Uitgeverij.
- Schiepers, M. et al. (2024). *Boordevol Taal. Didactiek Nederlands voor het kleuteronderwijs*. OWL Press.
- Schiepers, M. et al. (2020). *Volop Taal. Didactiek Nederlands voor de lagere school* (herwerkte editie 2025). OWL Press.
- Surma, T., Kirschner, P. A., Camp, G., Muijs, D., Sluijsmans, D., & Vanhoyweghen, K. (2019). *Wijze lessen: 12 bouwstenen voor effectieve didactiek*. Ten Brink Uitgevers.
- Taelman, H., Bodvin, K., Spilt, J., Vanblaere, B., & Verachtert, P. (2024). *KIKO-project. Kwaliteitsvol en Inspirerend Kleuteronderwijs*. Odisee, Arteveldehogeschool, KU Leuven & Thomas More. <https://inspirerendkleuteronderwijs.be>
- Thomas More. (s.d.). *ELODIE: Effectief LeesOnderwijs Doet Iedereen Excelleren*. <https://thomasmore.be/nl/elodie>
- Vansteelandt, I., & Hebbrecht, J. (2023). *Van leerlingen lezers maken: Handboek krachtig leesonderwijs*. LannooCampus.
- VRT. (s.d.). *Sokpop en de klanken: educatief materiaal*. VRT voor leerkrachten. <https://www.vrt.be/nl/vrt-voor-leerkrachten/catalogus/educatief-materiaal-sokpop-en-de-klanken>

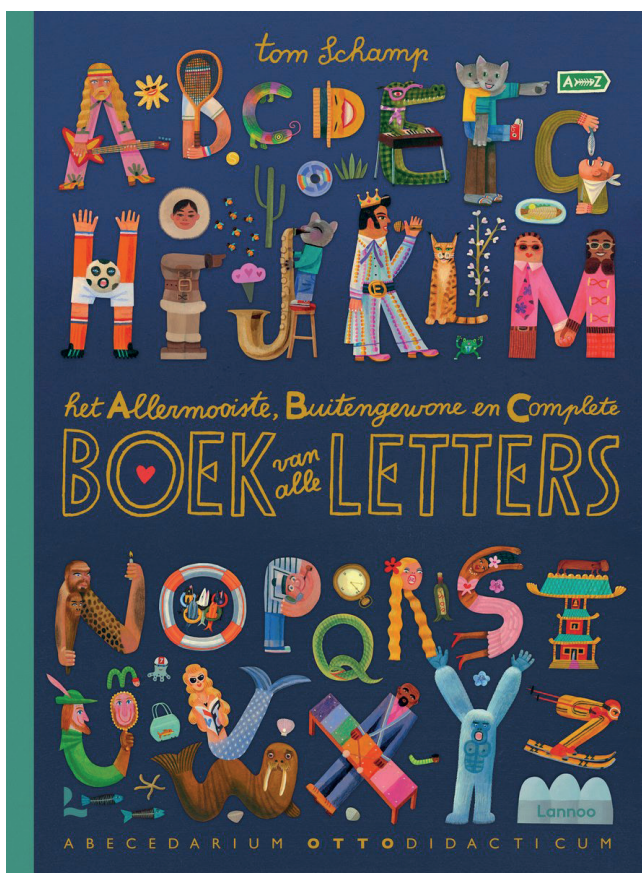
Rijke prentenboeken

vind je via websites zoals:

- www.alleswatikmooikanvinden.org
- www.boekenzoeker.be
- www.deleesjury.be
- www.iedereenleestacademie.be
- www.jeugdboekenmaand.be
- www.pluizer.be
- www.pluizuit.be
- www.voorleesweek.be
- ...

Alfabet van Charlotte Dematons (2020)

Het allermooiste, buitengewone en complete boek van alle letters van Tom Schamp (2024)

Colofon

© 2026, UCLL, Expertisecentrum Art of Teaching

Auteurs: Liesbeth Alaerts, Katrien Boonen, Kristien Coussement en Martien Geerts
Vormgeving en druk: Xod nv

Dit werk mag voor niet-commerciële doeleinden gekopieerd en verspreid worden met de juiste bronvermelding.

Via deze website kun je de brochure gratis downloaden:

Op de letter

Sterk leesonderwijs heeft baat bij een stevige start. Ook kennis van letters en klanken speelt daarin een belangrijke rol. Daarom krijgen fonemisch bewustzijn en klanktekenkoppeling expliciet aandacht in de minimumdoelen Nederlands voor het kleuteronderwijs. Zo kunnen kleuters gemakkelijker de overgang maken naar het eerste leerjaar.

Samen met leerkrachten basisonderwijs onderzochten taallectoren hoe de aandacht voor letters en klanken kan voortvloeien uit interactief voorlezen. Via Lesson Study ontwierpen leerkrachten in kleine groepjes evidence-informed activiteiten om een nieuwe klanktekenkoppeling aan te brengen vanuit een rijk prentenboek.

In deze brochure vind je het resultaat van dit praktijkonderzoek, ter inspiratie voor alle geïnteresseerde leerkrachten.